

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Olomouc 2024

Klára Bednaříková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav Speciálně pedagogických studií

Bakalářská práce

Bednaříková Klára

**Umělecké prostředky pro rozvoj komunikace dětí
v předškolním věku**

Olomouc 2024

Mgr. Kristýna Pryč Krahulcová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma: „Umělecké prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku“ vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucí bakalářské práce. Veškerou literaturu řádně cituji v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s možností využití této práce pro studijní účely Univerzity Palackého v Olomouci s odkazem na zdroj informace v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., autorský zákon.

V Olomouci dne .....

Poděkování

Tímto bych chtěla srdečně poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Kristýně Pryč Krahulcové, PhD. za její profesionální a zároveň osobní jednání, za její čas, pomoc a rady a také odborné vedení bakalářské práce. Ostatním pedagogům za poskytnutí cenných informací. Rodině a přátelům za podporu a vstřícnost. Vedení a personálu mateřské školky, za poskytnutí prostorů a možnost působení v jejich zařízení při realizaci projektu.

Obsah

ÚVOD	7
Teoretická část.....	8
Úvod do teoretické části	9
1 Komunikace	9
1.1 Vymezení pojmu komunikace	9
1.2 Verbální komunikace.....	10
1.3 Neverbální komunikace.....	11
1.4 Komunikační kompetence dítěte v předškolním věku	13
2 Období předškolního věku dítěte	15
2.1 Psychologie předškolního věku.....	15
2.2 Potřeby dítěte v předškolním věku	16
2.3 Emoce.....	17
3 Vybrané expresivní přístupy	20
3.1 Arteterapie	20
3.1.1 Barvy a jejich symbolika.....	22
3.2 Dramaterapie	23
3.2.1 Metody a techniky dramaterapie	23
3.3 Tanečně-pohybová terapie.....	25
Praktická část.....	27
4 Vytvoření metodických listů s využitím výtvarných, dramatických a pohybově-tanečních prvků v MŠ.....	28
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	28
4.2 Metodologie	29
4.3 Výzkumný soubor	29
4.4 Charakteristika místa a času	30
4.5 Metoda směru dat	30
5 Navržená metodika a interpretace získaných dat	32
5.1 Barevné setkání s Karkulkou.....	32
5.2 Obrázek v lese – mandala.....	34
5.3 Vlci šéfové.....	36
5.4 Ukaž Karkulce kamarády	38
5.5 Obrázek pro babičku	40
5.6 Divadlo.....	42

5.7 Karkulčin košíček.....	44
5.8 Vztekla ježibaba	45
5.9 Když máš radost s Karkulkou	46
5.10 Vlku, to mi dělej, to mi nedělej	47
5.11 Karkulčina cesta a kouzelná slovíčka.....	49
5.12 Jelenovo tajemství pod ledem	52
5.13 Karkulčina kouzelná hůlka.....	54
5.14 Karkulčin čarovný koberec	55
6 Zhodnocení výzkumného šetření	58
7 Zodpovězení výzkumných otázek	59
Diskuse.....	62
Závěr.....	64
Anotace.....	66
Referenční seznam	68
Seznam použitých knižních zdrojů	68
Seznam použitých internetových zdrojů	70
Seznam příloh.....	71
Přílohy	72

ÚVOD

Tato bakalářská práce s názvem „Komunikační prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku“ je vytvořena pomocí kreativního projektu. Jelikož jsou umělecké terapie autorčinou zálibou a ráda by se o nich dozvěděla více, zvolila tuto cestu a rozhodla se napsat práci s tímto tématem. Při své tvorbě čerpala z mnohých odborných publikací, které jí byly inspirací k vytvoření této bakalářské práce.

Práce je členěná na dvě části, konkrétně teoretickou a praktickou. V teoretické části se autorka věnuje popisu komunikace, zprostředkovává charakteristiky verbální a neverbální komunikace a komunikačních kompetencí. V další kapitole věnuje pozornost období předškolního věku, psychologickému pohledu a potřebám dětí v předškolním období. V poslední kapitole se zaměřuje na expresivní terapie, kterými jsou arteterapie, dramaterapie a tanečně-pohybovou terapie, zde také uvádí definici barev a metody s nimiž se setkala.

V praktické části si autorka stanovila výzkumné otázky, na něž v další kapitole odpovídá. Provedla výzkumné šetření, jehož cílem je vytvořit metodické listy s využitím výtvarných, dramatických a pohybových prostředků a ověřit jejich využitelnost. V metodických listech popisuje sledované cíle, potřebné pomůcky, aktivitu, průběh praxe a zhodnocení cílů. Celá metodika je spojena tématikou pohádky O Červené Karkulce a jejím cílem je rozvoj komunikace u dětí. V rozvoji komunikace u dětí se zaměřuje hlavně na odvětví verbální a neverbální komunikace, vyjadřovacích schopností, komunikačních kompetencí a také podpoře fantazie a kreativity. Výzkumné šetření autorka provádí s dětmi v mateřské školce. Kde je jejím výzkumným souborem třída dětí, chystající se na nástup do základní školy. Tato metodika může být využita i v jiné cílové skupině s dětmi ve věku 4-6 let.

Teoretická část

Úvod do teoretické části

V teoretické části se autorka zabývá vymezením komunikace, psychologickým pojetím předškolního věku a expresivními terapiemi, úvodem zpracovává definice komunikace, zabývá se popisem verbální a neverbální komunikace.

V následující kapitole autorka popisuje psychologický vývoj předškolního období a potřeby dítěte v tomto věku. Zaměřuje se na vnímání dětí a popis, co jsou emoce.

V další části se věnuje definicím expresivních terapií, využití arteterapie, dramaterapie a tanečně-pohybové terapie, a užitým technikám a aktivitám.

1 Komunikace

„Sociální systémy jsou vytvářeny komunikací, stejně tak stavbu sociálních systémů musíme vyhodnotit z komunikace, jež se opírá o jednotlivé projevy chování, které je nutno rozlišovat“ (Hutyrová, 2013, s.52).

Kapitola definuje pojem komunikace a dále se věnuje podkapitolám vymezení pojmu komunikace a verbální a neverbální komunikace. Závěrem této části autorka popisuje komunikační kompetence a popisuje jejich podporu u dětí v předškolním věku. V mateřských zařízeních je kladen důraz na podporu komunikace dítěte, jak pedagogickým pracovníkem, tak podporu motivace v domácích prostředím. Školská zařízení mají dány přesné směrnice, které vedou k správnému rozvoji komunikačních kompetencí jedinců.

1.1 Vymezení pojmu komunikace

Slovo komunikace má mnoho různých významů, ve kterých se sledují různé cíle a dospívá se k různým výsledkům (Gavora 2005).

V úvodní kapitole Vybírala (2009) se můžeme dočíst, že etymologie a původní porozumění slovu komunikace bylo širší, než jen proudění informací z bodu A do bodu B, původně se jednalo o účastnění, nebo sdílení. Vybíral (2009) popisuje ve své knize komunikaci a její přínos. Ten můžeme ovlivnit třeba jen naší přítomností a nasloucháním druhému.

Nakonečný (1999) popisuje komunikaci, jako druh sociální interakce, kde se jedná o jednotné sdělování nebo vzájemnou výměnu informací. Výměna informací, je jedna z forem pro motivaci komunikovat. Jednat, dorozumívat se a vyjadřovat se, je pro nás základním a přirozeným chováním.

„Mezilidské vztahy se realizují v interakcích a komunikacích. Interakcí rozumíme reagování lidí na sebe navzájem, komunikací sdělování obsahů. Komunikace a interakce s ostatními lidmi mají význam pro utváření osobnosti dítěte“ (Svobodová a kol., 2015, s.76).

Bytešnicková (2007) ve své knize uvádí další popis a to ten, že komunikace je základním a životně důležitým procesem pro existenci a organizaci každé společnosti, jelikož vzájemné akce jedinců jsou založeny na významech, které poté byly přeneseny prostřednictvím komunikace a jsou společně sdíleny.

Svobodová a kol. (2015) popisuje komunikaci způsobem, jako předávání informací, kde je obsažena forma hodnotící, vztahová a informativní. Uvádí formy verbální a neverbální, přičemž neverbální vnímá z hlediska vývoje vztahu, jako důležitější.

1.2 Verbální komunikace

Sdělujeme věci pro nás významné i nevýznamné, to je oblast komunikace, základem je poté forma verbální, popisuje Janoušek (2007).

„Verbální komunikace je specifickou lidskou činností, která může být realizována řečí mluvenou, nebo psanou“ (Bytešnicková 2012, s.11).

Janoušek (2007) popisuje vzájemný vztah mezi mluveným jazykem a verbální komunikací, jež se navzájem ovlivňují. „Vyjadřuje to například Hockettův přehled rysů mluveného jazyka“ (in Janoušek, 2007, s.49).

Tab.1 Charakteristické rysy lidské komunikace mluveného jazyka podle C.F. Hocketta (Hockett in Janoušek, s.49).

1.	Hlasově-sluchový kanál (komunikace se uskutečňuje mluvením původce a slyšením příjemce)
2.	Rozptylové sdělování a zaměřené přijímání (signál putuje od mluvčího všemi směry, ale může být posluchačem prostorově lokalizován)
3.	Rychlé mizení (jednou pronesený signál mizí a není již dále dostupný pro přezkoumání)
4.	Zaměnitelnost (dospělí mohou být jak příjemci, tak původci sdělení)
5.	Úplná zpětná vazba (mluvčí mohou mít přístup k čemukoliv ze své produkce)
6.	Specializace (množství energie v signálu není důležité, slovo znamená totéž, ať je šeptáno, nebo vykřikováno)

7.	<i>Sémantičnost (signály něco znamenají, vztahují se k vlastnostem světa)</i>
8.	<i>Libovolnost (symboly jsou abstraktní, kromě mála onomatopoických výjimek se nepodobají tomu, co zastupují)</i>
9.	<i>Nespojitost (slovník je tvořen samostatnými jednotkami)</i>
10.	<i>Posunutí (komunikační systém může být použit k odkazování na věci vzdálené v čase a prostoru)</i>
11.	<i>Otevřenost (schopnost vynalézat nové zprávy)</i>
12.	<i>Tradice (jazyk může být učen a osvojován)</i>
13.	<i>Zdvojování při vytváření vzorců (pouze kombinace jednotek jinak nemajících smysl mají smysl – to se projevuje jak v rovině zvuků a slov, tak v rovině slov a vět)</i>
14.	<i>Obcházení pravdy (jazyk umožňuje lhát a klamat)</i>
15.	<i>Reflexivnost (lze komunikovat o samostatném komunikačním systému)</i>
16.	<i>Naučitelnost (mluvčí jednoho jazyka se může naučit druhý)</i>

1.3 Neverbální komunikace

„Pokud se setkáme s neverbálním sdělením, které není v souladu s verbálním sdělením, je pravděpodobnost, že uvěříme neverbálním signálům, pětikrát větší“ (Argyle, Alkema, Gilmour in Vybíral, 2009, s.81).

Nakonečný (1999) popisuje neverbální komunikaci, jako neúmyslnou řeč svého těla. Mnohdy sdělujeme vnitřní pocity, které bychom zřídka sdělili slovy. Neverbální komunikace zaujímá velkou oblast našich signálů bez verbálních projevů. Neverbálně komunikujeme gesty, pohyby tělem, mimikou, pohledy očí, řečí těla, dotyky a tonem hlasu (Argyle in Vybíral, 2009).

„Neverbální komunikace je podle M.Argylea (1969) nejpůvodnějším způsobem sociálního chování; vztahy mezi kojencem a jinými lidmi spočívají výlučně na tělesných kontaktech a jsou později nahrazovány vizuálními klíčovými podněty, mimikou a gestikou“ (in Nakonečný, 2009, s.11).

Gestikulace

Gestikulací můžeme vnímat pohyby rukou, či hlavy. Jedná se tak o typický projev neverbální komunikace, který může mít různé podoby, a to třeba přiměřenou, dynamickou, či uvolňující (Gavora, 2005). Další autor popisuje gesta, jako činy vzbuzují pozornost. Může se nimi také

nahradit slovo, jelikož při projevu plní funkci „tichého slova“. Mohou mít však nejednoznačný význam (Vybíral, 2009).

Mimika

Vybíral (2009) uvádí Mimiku jako pomocnou berličku k dobré náladě, obzvlášť úsměv nám může pomoci navodit dobré pocity, či rozptýlení strachu a hněvu. Oči o nás mnohé prozradí, z jednoho pohledu se může vyčíst smutek, radost, nebo kombinace různých emocí.

Haptika

Dotyk nese velkou škálu významů. Může být příjemný, jemný, podáním ruky, objetím, odstrčením, či plácnutím (Vybíral, 2009).

„Prostý dotyk a pohlazení mají podobný efekt, jako úsměv – vyjadřují srdečnost, upřímnost, povzbuzení“ (Gavora, 2005, s.107). Děti mohou často toužit po dotyku a kontaktu, proto se pedagogickým pracovníkům, či studentům na praxích může stát, že za nimi děti přijdou a jen tak je pohladí, či potřebují obejmout.

Proxemika

Vzdálenost mezi komunikující může naznačit jejich vztahy, ale také odrážet komunikační možnosti, jako je třeba prostor mezi osobami. K tomuto výrazu také patří osobní prostor, jež je vzdálenost, ve které se jedinec cítí bezpečně a dobře. Citovaný autor jí také popisuje jako pomyslnou bublinu kolem člověka. Její velikost se může lišit dle aktuálního rozpoložení, či dle sympatií a antipatií k druhé osobě (Gavora, 2005).

Vzhled a zevnějšek

Pohled na jedince samotného nám o něm může napovědět jaký je, jak se vyjadřuje a jak se obléká. Ať chceme, nebo ne, okolí nás dle našeho oblečení hodnotí a kategorizuje (Gavora, 2005).

„Osoby s nižším statusem mají sklon napodobovat vzhled s oblékáním osob s vyšším statusem“ (Vybíral, 2009, s. 96).

Posturologie

Držením těla je také možné komunikovat, tělo může mít různé postoje, např. držení uzavřených rukou, či překřížení na hrudi. Signál může být vnímán, jako obrana, nepříjemnost či uzavřenost. Naopak při otevřeném postoji má osoba nohy mírně rozšířené či jednu předsunutou mírně

dopředu. Z držení těla můžete také vyčíst mnohé emoce, jako je stud, strach, radost, starost anebo psychické rozpoložení člověk (Gavora, 2005).

1.4 Komunikační kompetence dítěte v předškolním věku

„Dítě v předškolním věku by mělo ovládat řeč, hovořit správně ve formulovaných větách, samostatně vyjadřovat vlastní myšlenky, sdělení, otázky a odpovědi, rozumět slyšenému, slovně reagovat a vést smysluplný dialog“ (Bytešníková, 2007, s. 84).

Průcha (2011) vymezuje komunikační kompetence, jako cíle a očekávané výstupy, kdy by dítě mělo umět: vyjadřovat myšlenky, pocity, nápady, formulovat otázky, hodnotit, odpovídat, sledovat a vyprávět pohádku, poznat a vymyslet synonyma, poznat své jméno, jevit zájem o knihy, četbu, divadlo a film.

Kocurková (in Bytešníková, 2012, s.15) píše: *„pojmem komunikační kompetence vyjadřují schopnost užívání jazykových prostředků mluvcím v reálných podmínkách komunikačního kontextu a pro určité komunikační účely“*.

Dle Bytešníkové (2012) musíme mít jistotu, že dítě zvládá bezchybně vnímat mluvenou řeč, kde také řadí schopnost naslouchání, sluchovou paměť, vnímání rytmu a sluchovou analýzu a syntézu, to je nezbytné pro další správný vývoj kompetencí. Bytešníková (2007) ve své další knize uvádí podporu dle Rámcového vzdělávacího programu předškolního vzdělávání v věkovém období 5-6 let, podle jazykových rovin:

- V rovině lexikálně-sémantické bychom měli brát v potaz aktivní užívání slov. Podporovat styly učení nových slov, využívat řečové hry, např. popisy dějů obrázků. Slovní zásoba odpovídající věku je podmínkou k nástupu do základní školy;
- V rovině foneticko-fonologické píše, že dítě může mít nedostatky ve výslovnosti hlásek, ale mělo by ovládat svůj mateřský jazyk. Vhodné je zařadit řečové, artikulační, sluchové a rytmické hry. Reprodukce se trénuje také převyprávěním pohádek, či vyprávěním vlastních zážitků;
- V rovině morfologicko-syntaktické dbáme na rozvoj dítě, jeho správné užívání gramatického vyjadřování myšlenek ve větách a souvětích. V řeči dítěte by se měly objevovat jednoduché věty a jednoduchá souvětí;
- V rovině pragmatické je snaha, aby děti zvládly sociální uplatnění komunikace a komunikovaly tak s ostatními dětmi i dospělými. Děti učíme naslouchat druhým,

vyčkat, až druhý dohovoří a ptát se. Na rozvoj můžeme volit diskuse, či skupinové konverzace.

V kapitole od Vybírala (2009) uvádí tvrzením, že komunikační kompetence není o vybavenosti a rychlosti, ale o svém pojetím a sebeuvědoměním, které jí významně ovlivňuje zvýšením, či snížením.

2 Období předškolního věku dítěte

Období předškolního věku se stává mezníkem života dítěte. Dítě získává nové zkušenosti a dovednosti, probíhá u něj další část osamostatnění, formuje svou osobnost a neustále se vyvíjí. Průcha a kol. (2016) uvádí popis předškolního věku. Předškolní věk se vymezuje dobou 3-6 let. Dbá na rozvoj tělesných a mentálních funkcí, ale také na osvojení norem a hodnot, stereotypů a předsudků, tedy o socializaci a rozvoji kulturních norem. Období je také vhodné pro budování vrstevnických vztahů a sociálního a komunikačního kontaktu.

„V češtině se termínem předškolní vzdělávání rozumí obvykle takové, jehož se dětem dostává v mateřské škole. To znamená vzdělávání určené pro děti od 3 let věku do zahájení povinného školního vzdělávání k němuž dochází ve věku 6-7 let“ (Průcha a kol., 2016, s.13).

Opravilová (2016) ve své knize popisuje předškolní vzdělávání, jako činnost zaměřenou na děti, která provázela lidstvo odjakživa a jež prošla složitým a pozoruhodným vývojem. Také tak její cíle, obsah a metody. Jelikož téměř každý navštěvoval mateřskou školku, může mít veřejnost domnění, že se jedná o jednoduché zaměstnání, které je vhodné pro každého.

Citovaná autorka popisuje také Rámcové vzdělávání, jež zabezpečuje a obstarává všechny potřebné zásady pro správný vývoj a rozvoj. *„V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV) jsou definovány tři cíle: rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání, osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost a získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí“ (Opravilová, 2016, s.14).*

2.1 Psychologie předškolního věku

„Předškolní období v užším slova smyslu je věkem mateřské školy, ale nebylo by správné chápat je pouze z tohoto hlediska – jednak mnoho dětí do školky nechodí, jednak rodinná výchova stále zůstává základem, na kterém mateřská škola dále staví a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte“ (Langmeier, Krejčíčková, 2006, s.87).

Piroddi (2021) popisuje období předškolního věku, jako hravou část života, kde se dítě učí zvládat mnohé věci samo, začíná chápat a rozvíjí se u něj logické myšlení. Myšlení se také mění od konkrétnímu k abstraktnímu, kde je představivost dítěte bohatší a jeho fantazie roste. Fantazie je druh představivosti, kde jedinec vnímá vlastní rozkoš, rozmar a stále v sobě objevuje nové formy své představy. (Jebavá, 1997).

Děti jsou schopné myslet způsobem analyticko-syntetickým, to znamená, že zvládají vyvodit věc z celku a opět jí do něj složit. Jsou také citově a sociálně zralé a schopné ovládat své city, impulzy a sebeovládání. Na chvíli se umí vzdát svých potřeb ve prospěch jiných (Langmeier, Krejčíčová, 2006).

Vágnerová (2012) zmiňuje dětský egocentrismus, který v předškolním věku stále přetrvává, u dítěte se může projevit v uvažování a komunikaci. Dítě ulpívá na svém pohledu, který mu dává jistotu. Dále citovaná autorka uvádí období iniciace a kreativity, kde dítě potřebuje úkony zvládat samo, učí se prosazovat, ale i spolupracovat. Kreativita je podstatou bytí člověka a podporuje vůli žít (Jebavá, 1997).

Vágnerová (2012) uvádí způsoby dětského pohledu na svět.

- Centrace je popisována, jako způsob uvažování, kdy dítě ulpívá na jedné výrazné věci a nezajímají jej jiné možné varianty;
- Fenomenismus udává vnímání světa dětským pohledem, který je dle dítěte neměnný;
- Prezentismus nám udává dětskou představu, která se váže na přítomnost a představuje tak dětskou jistotu.

„Předškolní děti ignorují informace, které by jim v jejich úvahách překážely a komplikovaly pohled na svět. Neberou v úvahu skutečnost, že nic nepřebývalo ani nebylo, přestože tento poznatek mají“ (Vágnerová, 2012, s.180).

2.2 Potřeby dítěte v předškolním věku

„Dnešní postoj k dítěti napomáhá stanovit cíl předškolní výchovy podle jeho skutečných potřeb, jejichž naplnění rozhoduje, zda bude cíle dosaženo“ (Opravilová, 2016, s.64).

Citovaná autorka dále popisuje aspekt správného naplánování potřeb. Pozornost si žádá správné naplánování potřeb u dětí. Pokud dítě strádá, či má nějakou potřebu nenaplněnou, mohou v jeho životě nastat vážné problémy. V rodině jsou tyto aspekty naplňovány spíše intuitivně, vstupem do mateřského zařízení přebírá velkou část učitelka.

Ve své knize popisuje psychology Z. Matějčka a J. Langmajera, kteří vytvořili model základních potřeb:

- **Potřeba kvality, množství a proměnlivosti podnětů**

V případě naplnění je dítě zvědavé a probouzí aktivitu, zvládá vstřebat nové dojmy a zkušenosti, rozvíjí se a poznává;

- **Potřeba řádu, stálosti a smyslu v podnětech**

Nepřehledné množství vede k ztížení orientace. Pokud nechápeme souvislosti a vztahy, svět nám nedává smysl;

- **Potřeba prvních citových a sociálních vztahů**

Prožité citové vztahy nám zaručují pocit bezpečí, jistoty a důvěry v sebe i v ostatní lidi;

- **Potřeba identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty**

Dítě si uvědomuje sebe a svou pozici, potřebuje mít pocit vlastní hodnoty. Chce být spravedlivě hodnoceno a uznáváno;

- **Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy**

Sebedůvěra posiluje samostatnost, odvalu i odpovědnost za vlastní jednání, které směřuje do budoucnosti (Opravilová, 2016, s.65).

Opravilová 2016 také zmiňuje rok 1989, kdy došlo k přijetí *Úmluvy o právech dítěte* na shromáždění OSN. Po tomto setkání se sešli vědci, kteří sestavili *Katalog sedmi základních potřeb*: **1. Potřeba stálých laskavých vztahů**

2. Potřeba tělesného bezpečí, celistvosti, nedotknutelnosti a neporušenosti

3. Potřeba respektu k individuálním zvláštnostem a způsobu získávání zkušeností

4. Potřeba získávat věku přiměřené zkušenosti

5. Potřeba stanovených hranic a řádu

6. Potřeba stálého a podporujícího okolí

7. Potřeba jisté budoucnosti vzhledem k sobě, ale i širšímu okolí (Opravilová, 2016, s. 67).

2.3 Emoce

„Emoce jsou reakce mysli na vnější a/nebo vnitřní podněty, dočasně mění naši psychickou a fyzickou rovnováhu“ (Pirrodi, 2021, s.44).

„Základním rysem emocí, je jejich komplexnost. Tato komplexnost emocí je dána nejen tím, že ve srovnání s ostatními dílčími psychickými funkcemi jsou nejvýrazněji spojeny s fyziologií organismu, ale i tím, že mají rozhodující funkce v psychické regulaci činnosti“ (Nakonečný, 2012, s. 35).

Vybíral (2009) popisuje ve své knize sedm základních emocí, které jsou jednoznačné a osoby je většinou projevují spontánně, jsou to tyto: štěstí, údiv, strach, smutek, hněv, znechucení.

City a emoce jsou buď aktuální a prožívané, nebo mohou být ve vzpomínkách, kde jejich povaha má doprovodný jev, tak, jak si jí představujeme. Není to zdaleka ten prožitek, který máme v danou situaci dění uvádí autor (Nakonečný, 2012).

Radost a štěstí

Jako lidstvo v sobě přirozeně vzbuzujeme touhu cítit radost, spokojenost, blaho a libé pocity. Dle autorů D. Ulrich a Ph. Mayring (in Nakonečný, 2012, s. 320) „*radost je obecnější a situačně specifitější pocit blaha než slasti; radovat se lze kdykoliv a z čehokoli a radost může vystupovat i na pozadí prožívání, může provázet i jednání, je spojena s vitalitou, kombinovat pocity štěstí a slasti*“. Štěstím se označuje stav, kdy zaplavuje člověka vědomí a nemůže chtít nic jiného. Těmto příjemným pocitům se přirozeně vystavujeme, a naopak se vyhýbáme jejich protikladům, jako je smutek a strach a hněv (Nakonečný, 2012).

Strach

Strach může paralyzovat téměř každé, ať člověka, nebo zvíře. V momentě strachu můžeme udělat všechno nebo nic. V silném stavu strach nazýváme panikou (Ekman, 2003).

„*Strach je vývojově výhodná odpověď na aktuální ohrožení, tato emoce nastaví organismus a ten reaguje útokem, útekem, nebo ztuhnutím*“ (Honzák, 2020, s. 71).

Stud

Zatímco pocit viny je vyvolaným v důsledku nesplnění požadavků, či po něčem nesprávném, co jsme udělali. Stud je bolavý pocit v nás, který je vyvolán vlastní nedokonalostí, vadností a neplnění norem (Honzák, 2020).

Hněv, vztek, agrese

Za pomoci stresu tělo se připravuje vztekem na boj. Spouštěčem od útlého věku může být omezování, frustrace, odmítnutí, nebo zrada. Intenzita a míra je variabilní, a to od podráždění po zuřivý vztek. Nápomocným způsobem, jak zvládat tyto emoce může být humor (Honzák, 2020).

Hněv a vztek mohou vycházet z počáteční emoce strachu a zoufalství (Ekman, 2003).

Pýcha

Je potřeba rozlišit pýchu, zdravé sebevědomí a narcistické chování. Pyšný člověk se nad míru povyšuje nad druhými a myslí si o sobě, že je více než druzí (Honzák, 2020).

„Pýcha je tradičně na seznamu sedmi smrtelných hříchů, ale touha zažít pocit fiero provází celou lidskou historii, pomohla k dosažení mnoha velkých úspěchů“ (Ekman, 2003, s. 716).

Děti předškolního věku mohou projevovat hrdost na své chování uvádí Vagnerová (2012).

Smutek

Jedná se o přirozenou, potřebnou a důležitou emoci. Člověk se do smutku může stáhnout až na pět dní a prožívat své pocity uvnitř (Honzák, 2012).

Kniha od autorů Milota a Zelinová (2007) uvádí 5 základních schopností, které je potřebné s dětmi trénovat již v předškolním věku:

1. **Znalost vlastních emocí – sebevědomění.** Jedná se o základní stavební kámen k emoční inteligenci. Jestliže nejsme schopní pochopit své emoce, stáváme se vůči nim bezbranní. Případná znalost nám pomáhá se dobře rozhodovat a reagovat.
2. **Ovládání emocí – sebeovládání.** Pokud umíme ovládat své nálady a city, žije se nám o něco jednodušeji. Zvládáme čelit stresu, strachu, negativním pocitům. Neovládání ovládat své emoce může vést ke stísněným pocitům.
3. **Schopnost motivovat se – sebemotivace.** Pomáhá nám se soustředit, věnovat se aktivitám, být výkonnějším a neztrácet odvalu.
4. **Vnímavost k emocím jiných lidí – empatie.** Lidé se dokážou na vnímat do druhých osob. Umí rozeznat sympatie a antipatie.
5. **Umění mezilidských vztahů – angažovanost.** Tato schopnost souvisí s empatií a vlastním uvažováním. Člověk s touto vlastností může být oblíbený, dobře komunikovat a spolupracovat s druhými.

3 Vybrané expresivní přístupy

V této kapitole autorka popisuje její vybrané umělecké terapie. Zaměřuje se na definice od různých autorů a na prvky o které se opírá ve své praktické části.

„Expresivní terapie jsou postavené na umělecké expresi, tedy vyjádření vnitřních pocitů a vztahů k lidem prostřednictvím specifického prostředku, nebo uměleckého media“ (Müller a kol., 2014, s. 63).

Definice se dříve vztahovala k arteterapii, přestože prostředky nám poskytují různé druhy umění (Müller, 2014).

„Obecně se jedná o terapeutické využití specifických projevů vyvolaných specifickými médii v rámci umělecké, či paraumělecké tvorby“ (Müller a kol., 2014, s.63).

Citovaný autor Novotný (2021) popisuje vzdělávací oblasti, které jsou expresivními terapiemi u dětí rozvinuty:

„Dítě a jeho svět“ -Podpora pohybových kompetencí, zdatnosti těla a mysli, osvojení informací o svém těle a jeho uvědomění, rozvoj jemné a hrubé motoriky.

„Dítě a jeho psychika“ – Rozvoj řečových kompetencí, komunikačních dovedností a verbální i neverbální sdělení, rozvoj tvořivosti, paměti a pozornosti, fantazie, poznání a vztahu k učení. Poznání sebe samo, sebeovládání a citové samostatnosti.

„Dítě a ten druhý“ – Vzdělávání k prosociálnímu, respektujícímu chování, schopnosti navazovat a rozvíjet vztahy.

„Dítě a společnost“- Podpora užití pravidel, norem a morálních hodnot. Rozvoj kulturních postojů a základních hodnot.

„Dítě a následující“- Rozvoj úcty, poznatků a sounáležitosti se světem. Poznávání jiných kultur.

3.1 Arteterapie

Arteterapie patří k nejrozšířenějším expresivním terapiím. Psychologické potřeby zde mohou být přirozeně odhaleny, sdíleny a následně popsány, např. užitím kresby (Casseyová a Dalleyová, 1995).

Pohled na arteterapii popisuje Lhotová, Perout (2018) a uvádí, že arteterapii můžeme vnímat na více rovinách, jako tvorbu, výsledky a zároveň terapeutický proces a jeho výsledek.

„Příběh chlapce nazvaný Pohádka:

Byl jeden pes, jmenoval se Šmudla. Byl nemocný a neměl maminku a nemohl jít k panu doktorovi. Šel pomalu po ulici a potkal chlapečka a ten šel s ním. Když přišli domů, tak jsem ho namalovat hnědou pastelkou a on se uzdravil. A když jsem šel k panu doktorovi, ten pejsek šel se mnou a už jsem neměl ekzém. Ten pejsek chlapečka uzdravil. A šli s mámou na hřiště“.

„Vypravování čtyřletého chlapce, kde můžeme vidět magické myšlení, prolínající se skutečností, představivostí a ztvárněnými postavami“ (Lhotová, Perout, 2018, s.14).

Tvorbu v arteterapii můžeme vnímat jako společnou s procesem terapie. Prostředek, který přispívá ke změnám, buď jako prostředek sebepoznání, sebevyjádření, porozumění, či interpretace (Lhotová, Perout, 2018).

„Arteterapie v širším smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění“ (Šicková-Fabrice, 2002, s.30).

V užším pojetí autorka Šicková (2002) popisuje arteterapii, jako léčbu výtvarným uměním. Další definici v této knize popsal psychoterapeut Hilaron Petzolda: *„Arteterapie je teoreticky usměrněné působení na člověka jako celek v jeho fyzických, psychických danostech, v jeho uvědomělých i neuvědomělých snaženích, sociálních a ekologických vazbách, plánované ovlivňováním postojů a chování pomocí umění a z umění odvozenými technikami, s cílem léčby nebo zmírnění nemocí a integrování nebo obohacení osobnosti“ (Petzold in Šicková 2002, s.31).*

Český pedagog Zicha (1981) definuje arteterapii následovně: *„Záměrné upravování narušené činnosti organismu takovými psychologickými a speciálněpedagogickými prvky, které jsou imanentní umělecké činnosti nebo procesu umělecké tvorby“ (Zicha in Šicková, 2002, s.31).*

„Sophia Kellyová vymezuje arteterapii, jako nerušivý terapeutický proces vhodný pro dospělé a děti, kteří se vyrovnávají s emocionálními problémy, s traumatem z dětství, případně hledají možnost duševního a osobnostního růstu“ (Sophia Kellyová in Šicková, 2002, s.31).

Arteterapie může léčit a zmírňovat handicap, tím že mírní prožitky pacientů a klientů (Šicková, 2002).

„Arteterapie je expresivní terapie. Expresi je možné charakterizovat jako výrazový prostředek, spontánnost, zážitek, či prožitek“ (Slavík in Potměšilová 2014, s.77).

3.1.1 Barvy a jejich symbolika

K arteterapii neodmyslitelně patří barvy, jsou jejím vyjadřovacím a uchopujícím prostředkem. Barvy nesou psychologické pojetí, klade se k ní pozitivní popis a mohou vytvářet různé atmosféry udává Jebavá (1997). Symboliku a popis barev můžeme najít také v knize, kterou napsali Lhotová a Perout (2018):

Bílá barva značí světlo, jas, ostrost a je spojována s otevřeností a přitakáváním. Dříve byla bílá vnímána barvou smutku. Slavnostně je branná, jako barva radosti a povzbuzení. Tato barva nevytváří hranice, je barvou čistoty, souhlasu a pořádku.

Černá barva může být vnímána s obrácenou energií. To znamená, jako bariéra, zamítnutí, prázdnota, či smutek. Symbolizuje konec bytí, tmu a smrt. Říká se rčení: černá drží, bílá uvolňuje.

Šedá barva vzniká spojením barev černé a bílé. Tato barva vyjadřuje klid, neangažovanost a neutralitu. Můžeme jí vnímat jako barvu slova „ano“ i „ne“. Je to barva úlevy a mírumilovnosti.

Červená barva se spojuje se symbolem moci, slunce, krve a ohně. Je to barva potěšení, silných a hlubokých zážitků a úspěchu. Sílu znázorňuje v celé škále, jako to živelnost, vitalitu, akci, dynamiku až agresí. Červená barva může vyjadřovat sexualitu, vášeň a lásku.

Fialová barva vzniká spojením červené a modré, a i její charakteristika se místí z těchto dvou barev. Dynamika a statečnost, impulzivita a oddání. Může být vnímána, jako barva znepokojivá, tajemná, neklidná a náročná. Barva podporuje snění a schopnost hledání kompromisů.

Modrá barva je barva klidu, soustředění, jemnosti, touhy a pohody. Vnímána může být jako barva kosmická, jež jí připouští univerzální moudrost, vděku, vstřícnosti. Symbolizuje něhu, věrnost, důvěru a tradici.

Zelená barva může ve svých tónech působit teple i chladně. Tato barva se hojně spojuje s přírodou, vnímáním louky, chladu, ticha. Je považována za barvu jistoty, růstu, vyrovnanosti a ochrany. Symbolizuje naději, přátelství, mládí a bezpečí.

Žlutá barva je barva reprezentující extraverty. Může povzbuzovat, uvolňovat a přináší pocit souladu, harmonie. Působí vesele a otevřeně. Symbolizuje slunce, jas a rozum.

Oranžová barva jakožto spojení žluté a červené je interpretována složitě a rozporně. Je označována jako slavnostní, radostná, teplá barva, která symbolizuje slunce, bohatství, zlato a úrodu. Také představuje napětí, namyšlenost, vynikání, dokázání si vítězství. K tomuto se váže i rivalita a soutěžení.

Hnědá barva je střízlivá a mlčenlivá. Představuje vážnost, domov, tradici a jistotu. Spojována je s uzemněním a obrannou proti úzkosti.

3.2 Dramaterapie

„Dramaterapie je léčebně-výchovná (terapeuticko-formativní) disciplína, v nichž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k dosažení symptomatické úlevy, ke zmírnění důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení personálně sociálního růstu a inteligence osobnosti“ (Valenta a kol. in Valenta, 2011, s. 23).

Valenta (2011) popisuje dramaterapii, jako systém, u nějž je kladen důraz na produkt, jakožto divadelní představení a osobní představení před publikem. Pozitiva této činnosti se nesou v rehabilitaci herců, posílení jejich sebehodnocení, sebepojetí a nastavení životních cílů.

„Jestliže arteterapii v širším pojetí chápeme jako záměrné upravování narušené činnosti organismu uměleckými prostředky, pak z toho lze vyvodit vymezená dramaterapie, jako postup upravující narušenou činnost organismu dramatickými prostředky“ (Valenta in Valenta 2011, s.24).

„Dramaterapie, teatroterapie a psychodrama jsou expresivní terapie, které lze stručně vymezit jako terapie používající prostředky dramatického umění – např. svébytného inscenačního prostoru, improvizací hru v roli, pohybové výrazové prostředky, symbolická gesty apod.“ (Müller, 2014, s.65).

3.2.1 Metody a techniky dramaterapie

Aplikaci dramaterapeutických metod a technik volíme vždy dle cílové skupiny, dbáme na věk a kompetence osob (Novotný, 2021).

„Valenta dělí metody výchovy z hlediska osobní angažovanosti hráčů při samotné dramatické činnosti. Metody jsou založeny na principu hraní rolí, bez kterých nelze dramatickou výchovu prakticky uskutečnit. Role mají totiž základní charakter. Mezi elementární metody dramatické výchovy Valenta řadí metody pantomimicko-pohybové a verbálně zvukové. Mezi metody komplementární pak patří graficko-písemné a materiálově-věcné. Při dramatické výchově lze

využít také metod doplňkových a pomocných, zaměřeni například na rozvoj tvořivosti nebo osvojování nejrůznějších technik“ (Valenta in Novotný, 2021, s.10).

Dramaterapie i Dramatická výchova vychází ze stejných zdrojů, tj. těchto metod a technik, využití je odlišné. Autorka z nich čerpala a volila převážně cíle formativní.

Autor Novotný (2021) popisuje hry a cvičení pro děti, které čerpají z dramaterapie:

Průpravné hry a cvičení

Cílem her je připravit aktéry na hlavní děj, jedná se o aktivity zahřívací a průpravné. Dbát by se mělo na soulad s hlavním dějem a plnit funkci vstupu do dramatické lekce.

Asociační kruh

Jedná se o verbální formu dramatické asociační aktivity, která podporuje komunikaci a interakci mezi účastníky. Rozvíjí primárně kognitivní funkce jako je vnímání, myšlení, paměť a představivost.

Učitel v roli

Důležitý prvek zapojením pedagoga do dramatické aktivity. Umožníme tak větší vtáhnutí dětí do hry a vytvoření prostoru pro rychlý prožitek, hru může také směřovat správným směrem, pozitivně ovlivňovat dítě a zvyšovat tak jeho kompetence. Pedagog by však neměl mít hlavní role, ty ponechá dětem.

Dramatizace

Může se považovat za primární techniku, která umožňuje hercům vstoupit do děje a být aktivními, pojí se také s improvizací či bočním vedením. Využit lze pohádek, či hry s předměty.

Boční vedení

Vhodná technika pro usměrňování, vedení a řízení hry. Pedagog stojí bokem a vykonávána „navození“ a „režírování“ děje, pozor neurčuje, co děti dělají.

Novotný (2021) uvádí také dramaterapii ve spojení s RVP.

„V rámci dramaterapie se snažíme rozvíjet kompetence kučení a zaměřit se na vnímání souvislostí, znaků a symbolů, záměrně si pamatovat a postupovat dle instrukcí. Rozvíjet kompetence k řešení problému, učit se vyřešit problémové situace, hledat možnosti a varianty a nebát se chybovat. Podpořit komunikační kompetence, zvládnout vyjadřovat a sdělovat své

prožitky, pocity a nálady různými prostředky ať už řečovými, výtvarnými, hudebními, nebo dramatickými. Podporujeme domlouvání se gesty a slovy, komunikovat bez zábran a ostychu a rozšiřovat slovní zásobu s aktivním užitím. Dále se snažíme rozvíjet sociální a personální kompetence, prosadit se ve skupině, ale i podpořit při společných aktivitách a podpořit činnosti a občanské kompetence, jako je rozpoznání vlastních silných stránek, dokázat odhadnout rizika a umět se přizpůsobit daným okolnostem“ (RVP PR, in Novotný, 2021, s.16).

3.3 Tanečně-pohybová terapie

Bytešnicková (2012) popisuje spojení řeči a motoriky ve vzájemném soužití. Možnost ovládat pohyby celého těla a umožnění lokomoce, jako je chůze, běhání a skákání postupně rozvíjí jemnou motoriku, grafomotoriku a také oromotoriku, což je nezastupitelný význam pro rozvoj řeči.

„Taneční terapie je postavena na aplikaci specifického expresivního média, tance (uměleckého, scénického, rituálního, pohybového atp.). Využívá tedy vnímání a utváření pohybů ve spojení s hudbou, pohybové improvizace, fantazie a projevu, za účelem pomoci lidem změnit chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem“ (Müller a kol., 2014, s. 98).

„Taneční terapie je založena na předpokladu, že mysl i tělo jsou ve stálé vzájemné interakci“ (Schoopová, in Chodorová, s.17).

Müller (2014) popisuje Evropskou asociační taneční terapii, která pomáhá svým klientům znovu nalézt:

- 1. Radost z funkční činnosti** – Jedná se o uvědomění svého těla, postupným tréninkem může jedinec zažít radost z cítění a ovládnutí sebe samého.
- 2. Jednotu tělesna a duševna** – Psychická a fyzická aktivita, kde se kloubí poznání emocí a jejich vyjádření. Jedná se o řeč těla, kde se aktér volně pohybuje, bez jakýchkoliv omezení. Mluví za něj tělo i duše.
- 3. Obnovu pozitivního přijetí** – Vlastní subjektivní obraz se nerovná objektivní tělesné schéma. Za pomoci aktivit se snaží odborník odrážet pozitivní hodnotu klienta.
- 4. Autonomie** – Cílem je osamostatnění, a to za pomoci sebezpřijetí a uvědomení si sebe sama. Pacient může tanečně vcházet do kontaktu s druhými a obnovovat vlastní postoje a gesta.

5. **Tělesnou symboliku** – Přenesení snů, tužeb a obav. Tanec je neohrožující prostředí, kde vše možné, pacient tak může nalézt pocit uvolnění a klid.

6. **Sublimace** – Tělem se snažíme vytvořit umělecké dílo a jedná se tak také o uměleckou terapii, jako je třeba arteterapie.

Praktická část

4 Vytvoření metodických listů s využitím výtvarných, dramatických a pohybově-tanečních prvků v MŠ

V teoretické části autorka popsala témata, která jsou důležitá pro tuto práci. Definovala užité umělecké terapie, jako je arteterapie, dramaterapie a tanečně-pohybová terapie. Objasnila jejich problematiku, a dále se věnovala kapitolám komunikace a psychologii předškolního věku dětí, jejímu základnímu dělení a popisu projevů a potřeb v tomto období.

Nyní v praktické části bude na teoretické témata navazovat. Nejprve si autorka stanovila potřebné výzkumné cíle a definovala hlavní výzkumné otázky, na které se později bude snažit odpovědět. Dále specifikovala místo šetření, čas a metodologii.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem této práce je „*vytvořit metodické listy a ověřit jejich funkčnost v rozvoji komunikace dětí v předškolním věku v mateřských školách*“.

Šetření autorka prováděla v mateřské školce, v třídě nejstarších dětí, které se začínají připravovat svým posledním rokem na školní docházku. Hlavním důvodem výběru tématu a práce bylo spojení zájmu o expresivní terapie s výběrovou logopedií, tedy komunikace, verbální a neverbální projevy a studovaným bakalářským oborem Raný věk. V práci se zaměřuje na žáky v předškolním věku a na rozvoj jejich komunikačních schopností:

- podpora dítěte v užití verbálních a neverbálních projevů komunikace;
- podpora dítěte v řečových vyjadřovacích schopnostech;
- podpora dítěte v kreativním a dramatickém rozvoji;
- podpora dítěte v učení komunikačních dovedností;
- podpora dítěte ve fantazii a jejím sdělení;
- podpora dítěte ve vyjádření emocí.

Osobní cíle, které si autorka stanovuje pro účely této práce, a zlepšení svých kompetencí jsou:

- umět vést a motivovat děti v rozvoji komunikace;
- umět správně pozorovat a popsat průběh činností;
- umět objektivně posoudit a zhodnotit cíle.

K naplnění stanovených cílů bude hledat odpovědi na tyto hlavní výzkumné otázky:

1. **Výzkumná otázka:** Jak jsou děti schopny popsat své vytvořené dílo?

2. **Výzkumná otázka:** Jakým způsobem jsou děti schopny reflektovat verbální a neverbální projevy svých vrstevníků?
3. **Výzkumná otázka:** Jakým způsobem vyjadřují děti své emoce a svou fantazii?

4.2 Metodologie

Pro tuto práci autorka zvolila metodu kvalitativního výzkumu. K výsledkům v této práci autorka dochází pomocí vytvoření metodiky uměleckého směru. Výsledky z výzkumného šetření sbírá za pomoci přímého pozorování a skupinových rozhovorů.

„Kvalitativní výzkum postupně získal v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu“ (Hendl, 2008, s.47).

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Creswell 1998 in Hendl, 2008, s.48).

Hendl (2008) uvádí další popis kvalitativního výzkumu. Výzkumník si vždy na začátku výzkumu vybírá výzkumné otázky, v průběhu mohou vznikat nové hypotézy a dedukce a závěry. Dále výzkumník v průběhu sbírá data, jež dále použije a provede jejich analýzu. Zpráva může být popisná, v tomto případě obsahuje popis místa a poznámky z práce výzkumu.

„Výhodou kvalitativního výzkumu je hloubkový popis případu“ (Hendl, 2008, s. 51).

4.3 Výzkumný soubor

Autorčíným výzkumným souborem se stala třída nejstarších dětí v mateřské školce. Třída má plný počet 25 dětí, v tomto počtu se ale nikdy nesetkali a uskupení dětí bylo vždy různorodé. Jednalo se o běžnou mateřskou školku a vlivem integrace zde měla autorka také jednoho chlapce se speciálními vzdělávacími potřebami, který se zapojoval do jejich připravených aktivit. Ve třídě měla k sobě autorka jednu kmenovou paní učitelka a jednu asistentku pedagoga, které se také zapojovaly do aktivit a vedly děti. Za dobu plnění tohoto výzkumného souboru se střídaly dvě paní učitelky. Klima třídy autorka vnímá, jako bezpečné, hravé a kamarádké, po dobu působení měly děti spousty možností rozvoje a aktivního programu. Jména osob ve výzkumném souboru autorka pro zachování anonymity zcela pozměnila. Pro etické účely práce zvolila formulář informovaných souhlasů, který lze najít v přílohách bakalářské práce.

4.4 Charakteristika místa a času

Aktivity s dětmi autorka činila v jejich kmenové třídě v budově mateřské školky, jednu aktivitu zvolila na zahradě mateřské školky. Kmenová třída, kde působila, má dvě části, místnost se stoly a židlemi a větší sál s kobercem. Ke své práci hojně využívala oba tyto prostory, a to vždy dle potřeb a zvolených cílů.

Do zařízení docházela pravidelně v období říjen až prosinec a únor až březen vždy v domluvených termínech, a to ve dny pondělí a pátek. Program dle požadavků vedení autorka přizpůsobila ročnímu období – podzim a zima. Časový rozsah aktivit měla stanoven 60-90 minut na základě denního režimu dětí. Denní režim začínal příchodem 7:30 až 8:00, následovala svačinka a po ní volná hra, po hraní byl určen prostor pro autorčin výzkum, kde měla k dispozici nachystaný prostor a potřebné materiály a pomůcky, poté následovala procházka, nebo hraní v prostorách zahrady mateřské školky, na nich byla účast autorky dobrovolná a nebyla již součástí výzkumu. Z důvodu navázání větší důvěry a dobrých vztahů s dětmi se autorka vždy rozhodla tento čas ve školce strávit.

4.5 Metoda směru dat

Cílem práce je navrhnout a ověřit efektivitu metodologických listů v mateřské škole. K dosažení tohoto cíle autorka použila kvalitativní výzkum. Vyhodnocování dosažených cílů bude prováděno na základě přímého pozorování účastníků šetření a skupinovými rozhovory s nimi.

Přímé pozorování

„Pozorování je nejznámějším a nejstarším způsobem, jakým se člověk dozvídá o světě kolem sebe“ (Fejrenčík, 2000, s.151).

Hendl (2008) popisuje pozorování, jako nejvyužívanější metodu kvalitativního výzkumu. Touto metodou lze popsat kdo, co, kdy, kde a proč.

Skupinová diskuse

Za pomoci správně provedené techniky skupinová diskuse je možné osoby vést k otevřenému jednání a vyjádření pocitů a myšlenek Hendl (2008).

„Skupinový rozhovor se používá při zkoumání choulostivých otázek. Účastníci rozhovoru v těchto případech nepocítují otázky tak osobně, jako při rozhovoru individuálním“ (Chráska, 2016, s.176).

„Skupinová diskuse je vhodná pro odhalení obsahu veřejného mínění a kolektivních postojů“
(Hendl, 2008, s.182).

Chráška (2016) uvádí zásady pro práci. Vhodné je mít zajištěn dostatečný časový prostor a pracovat, pokud je situace vhodná. Je vhodné začínat obecnými otázkami a počítat s možným psychologickým působením. Tazatel by měl umět aktivně naslouchat, projevovat zájem, ale nebýt vtíravý a taktní. Vliv na výsledek může mít úprava zevnějšku i chování tazatele. Při závěru je velmi důležitý přesný záznam.

Přímé pozorování autorka prováděla přímo v probíhajících aktivitách, a to bez jakéhokoliv zásahu do dění. Skupinové rozhovory byly vždy na konci aktivity, obsahovaly shrnutí daného zážitku, odpovědi na otázky, volné místo k vyjádření, popis děl a vyjádření kladů a záporů. Autorka je dělala v klidovém režimu, kde děti seděly a v místnosti, buď na židlích, nebo na koberci v kruhu. Možnost slova měl každý, nikdo nebyl nucen se vyjádřit.

5 Navržená metodika a interpretace získaných dat

Metodické listy autorka navrhla z prostředků expresivních terapií. Tyto terapie jsou jí osobně blízké a zájem o ně jí přivedl k tomu tématu. Průběh setkávání a metodické listy vedla pohádkou O Červené Karkulce, kterou vybrala také, jako svou oblíbenou pohádku. Byla to přímo báseň, kterou recitovala, jako malá a kterou přednesla také dětem na jejich setkání a jež určila tuto doprovodnou tematiku. Interpretované metodické listy autorka popisuje v uspořádaném pořadí dle vykonávaných aktivit a zahrnuje v nich: sledovaný cíl, popis výrobku, potřebný materiál a pomůcky, motivační složku, pracovní postup, průběh praxe a naplnění cílů a fotografie.

5.1 Barevné setkání s Karkulkou

Sledované cíle: udržení pozornosti, sluchová paměť, kreativní vyjádření, spolupráce v kolektivu, určení osobních hranic a prostoru, verbální a neverbální vyjádření emocí a pocitů

Popis výrobku: obrázek A4 a společná role obrázku

Potřebný materiál a pomůcky: tvrdý výkres A4, velká papírová role, pastelky, vodovky, či jiné výtvarné potřeby, šátky na zakrytí očí

Motivační složka: Děti dneska jsem za vámi přišla poprvé a nesu vám jednu pohádku, schválně kdo zná pohádku O Červené Karkulce? Ta, kterou vám budu povídat není taková, jak jí znáte, je ukrytá v barvách. Barvy jí celou zakryly a my budeme poslouchat ušima, schválně jestli jí poznáte?

Pracovní postup: Dětem povíme náplň aktivity a posadíme je na koberec. Řekneme jim, ať se uvolní a nabídneme jim možnosti si sednout, nebo lehnout. Dětem řekneme, ať si zavřou oči a my jim budeme číst příběh. Komu se nedaří mít zavřené oči, může si pomoci ručkami, nebo vzít šatek. „*Dobře poslouchej, představuj si a zapamatuj co tě zaujme.*“

Barevná pohádka o Karkulce

„Je podzimní odpoledne, paprsky slunce krásně hřejí. Červená holčička sedí pod modrým nebem, na okraji zelené louky. Dívá se do barevné louky, je tam hodně zelené, žluté, bílé a růžové. Když se zadívá do dále, vidí zářivě žlutou kouli. Pomalu se k ní přibližuje, najednou se začnou míchat barvy podzimu-zelená před hnědou a červenou, žlutá přeš oranžovou, jako by se chtěly všechny promíchat dohromady.

Frrrr najednou tam proběhne šedá a je zase fuč. Je tam jen červená, která pomalu přejde v oranžovou a pak do žluté barvy. Jako by se holčička dívala na rozpálené sluníčko. Pod nohama má zelenou louku a nad sebou modré nebe. “

Děti povzbudíme, aby se vrátili zpátky do třídy a otevírali oči. Povíme jim, že se mohou protáhnout, udělat nádech a výdech. Nyní se v tichosti třída přesune ke stolečkům, kde si každý sedne na své místo a dostane tvrdý papír s výtvarnými potřebami. Úkolem dětí je namalovat co si představovali, své dojmy a pocity, co si viděli za barvy v průběhu vyprávění a které pohádkové bytosti viděly.

Aktivita malování je cca na 15 minut, potom si vezmeme obrázky a přesuneme se k velké roli, kde si každý najde své místo.

„Teď se vám děti obrázek ještě rozrostl a vy pokračujete v jeho dotvoření na společné velké roli. Budeme jen šeptat, pokud se vám něco líbí, tak zamňoukejte, jako kočky a naopak, když se vám něco líbit nebude, tak zavrčte, jako pes“.

Po skončení děti pochválíme a oceníme. Výtvary necháme na místech, děti si mohou jít umýt ruce a potom si o nich budeme povídat. Dáme dětem prostor pro jejich volné nápady a povídání a poté se jich ptáme:

- Co myslíte děti, jaká pohádkové bytosti byly v příběhu ukryté;
- Kdo je z vás namalovat do svého obrázku;
- jakých barvách jsme slyšeli;
- Co se v příběhu stalo;
- Co jste si představovali při poslouchání pohádky;
- Co jste nakreslili na svůj list;
- Nelíbilo se vám něco;
- Co se vám líbilo;
- Komu vadilo, že měl málo místa;
- Kdo na někoho vrčel a proč;
- Kdo mňoukal na kamaráda?

Průběh praxe a naplnění cílů: Na začátku aktivity byly děti velmi zvědavé. Ptaly se, co je čeká? Byly obezřetné a poslouchaly. Když jsme se přemístili na koberec a děti se měly ztišit, byly spíše roztěkané, nedokázali klidně sedět, nemluvit a poslouchat. Při mém čtení se vrtěli se, navzájem se sledovali, kdo co dělá a nezvládali poslouchat abstraktní povídání. Měla jsem

pocit, že vůbec neposlouchají. Při dotazech odpovídali správně na barvy, ale obsah, nebo přibližnou strukturu si nikdo nepamatoval. Když se přešlo na tvořivou část u stolečku děti nevěděly, o čem příběh byl, ani co si představovali. Z mého pohledu byla tato aktivita pro děti nudná a k udržení pozornosti potřebovali více akce. Na obrázky potom malovali, co chtěli, nebo, co je napadlo, jak později i samy povídaly. K mému i pedagogickému údivu děti opravdu vydržely být potichu. Když jsme přešli na společné malování děti z toho byly lehce udivené a v nejistotě, tento typ práce ještě nezažily. Bavilo je vyjadřovat se zvuky mňoukání a bručením. Měly potíže se respektovat, a to především v osobním prostoru, kde se ke konci kresby přecházely. Když jsme tyto hranice později otevřeli u povídání, děti už říkaly, že jim to tolik nevadilo, ale v tu chvíli byl v neverbálních projevech vidět výrazný nesouhlas.

Pokud bych měl zhodnotit cíle této aktivity, přišlo mi, že většina dětí nezvládlo poslouchat text a rozvinout svou fantazii. Děti se neuměly vzájemně respektovat a nebraly v potaz kamarádovo vrčení. Moc se mi líbilo, že i když neposlouchali, tak se s malováním poprali, a to všichni s chutí. Vedení mateřské školky se za námi přišlo podívat se slovy: „*Takové ticho v této třídě už dlouho nebylo.*“ Verbální komunikace byla spíše zdrženlivá a povídat o svém díle chtělo jen pár jedinců. Z neverbálních postojů byly děti spíše stydlivé a čekaly ode mě hodnocení.

Fotografie:

Společná i individuální kresba dětí 1

5.2 Obrázek v lese – mandala

Sledované cíle: spolupráce, kreativita, dělnost/tvořivost, verbální vyjádření představ a fantazie

Popis výrobku: koberec/mandala v přírodě

Potřebný materiál a pomůcky: přírodniny, šišky, listy, šípky, bukvice, kapradí, kaštiny, tráva

Motivační složka: „Děti vidíte, jak nám venku čaruje krásně podzim? Všechno se barví a mění. My dneska na zahradě budeme taky kouzlit, vytvoříme tam pro naše kamarády a taky pro maminky, tatínky, babičky a dědečky velký obraz z lístečku a šišek. Já mám pro vás nachystaný košík, co jsem včera posbírala v lese a vy k tomu přidáte, co najdete. Budete také sbírat lístečky, kaštiny a třeba trávu. Každý přidá malý kousek a dohromady z toho budeme mít krásnou velkou mandalu, která nám bude všem dělat radost“. Dětem ještě ukážeme, jak vypadá tvar mandaly a vysvětlíme jim, že se tvoří do kruhu. „Postupem času se bude naše mandala měnit a bude nám ji přetvářet vítr a sluníčko a třeba i mrazík. To ale vůbec nevadí, příroda a podzim tak tvoří a čaruje s námi“.

Pracovní postup: S dětmi jdeme na zahradu, nebo do lesa. Dáme jim přírodní materiály a zvolíme společně vhodné místo k tvoření. Tomu můžeme nechat volný průběh, nebo jen lehce organizovat. V průběhu sledujeme zvolené cíle. Zda děti spolupracují a zda umí vykomunikovat, když něco potřebují, nebo když potřebují pomoc a poradit. Pozor dáváme také na to, jestli děti reagují na své kamarády, když je poprosí. Můžeme si všimnout kdo spíše tvoří mandalu a kdo jen nosí potřebný materiál. Po dokončení děti pochválíme za krásnou mandalu a začneme se ptát na otázky:

- Děti, koho více bavilo tvořit;
- Děti, koho více bavilo sbírat materiál;
- Kdo vidí v mandale nějaký obrázek;
- Kdo už někdy tvořil takovou mandalu?

Po dokončení děti pochválíme a společně ještě hledáme obrazce, které v mandale můžeme vidět. Dětem připomeneme, že se na naše dílo mohou chodit dívat spolu s maminkou, nebo tatínkem a sledovat její. Až se zase uvidíme příště, tak si řekneme, jak se postupně proměnila.

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti se rozdělily na dvě skupiny. Jedna skupinka si hrála a sbírala jen materiál, ten vždy donesla k obrazci a šla hledat dále. Druzí jen tvořily a vybírali si, co jim kamarádi donesli. Šlo o krásnou spolupráci třídy. Šlo o krásnou spolupráci třídy, kde každý přirozeně dělal, co jej baví. Děti tvořily způsobem spíše shromažďovacím, více než do stran, dávali přes sebe a do vrstev. Při našem povídání neměli fantazii a obrazec jim toho příliš nepřipomínal, až po společném hledání se začali zapojovat a říkali slova, jako barevné moře, velkou žlutou bažinu, motýla, pletenou deku od babičky. Při dalším setkání děti povídaly, že se chodili koukat, mandala hodně měnila tvar, byla rozfoukaná, zapadlá sněhem i zapršená.

U tohoto povídání byly děti výrazně komunikativní. Z cílů byla maximálně naplněná spolupráce, kreativita byla u některých jedinců a s dopomocí použili i fantazii.

Fotografie:

Mandala dětí

5.3 Vlci šéfové

Sledované cíle: nonverbální projevy dětí, sebeuvědomění, pozornost, spolupráce dětí, zraková paměť, schopnost opakovat

Popis výrobku: pohybová hra

Potřebný materiál a pomůcky: není potřeba žádných materiálů, ani pomůcek

Motivační složka: Děti dobře poslouchejte, dnes jsem k vám přišla s mou oblíbenou básničkou o Červené Karkulce.

František Hrubín, Červená Karkulka (Hrubín, 2006, s. 70)

Špalíček veršů a pohádek

🐾 „Kam, Karkulko malá, kam?“

😊 „Chodím lesem sem a tam. Co ty, vlku, tady chceš?“

🐾 „Sháním na zub kousek trávy, po trávě se dobře tráví.“

😊 „Vlku, vlku, to je lež, vlci trávu nejedí!“

 „To holčičky nevědí!“

 „Vědí, pane, vlku, vědí, ale odkud, nepovědí. Náš pes také trávu nejí, kosti on má nejraději.“

 „Já jsem vlk, ne pes, budu-li chtít, sežeru tě!“

 „Trávu si jez, máš-li chutě, je jí plný les!“

 „Copak máš v tom košíčku?“

 „Bábovku a kytičku.“

 „A kam neseš košíček?“

 „K svátku babičce jej nesu. Už jsem přešla sedm lesů, bydlí tamhle – kousíček.“

 „Chceš-li, já tě doprovodím.“

 „I ne! Ráda sama chodím.“

 „Čímpak je Tvůj tatínek?“

 „Hádek! Dělá ohýnek, ten ohýnek rudě šlehne, kam dopadne, nic se nehne. Tatínek je myslivec.“

 „Aha, to je jiná věc! A kdepak je v tuhle chvíli?“

 „Kousek odtud vlky střílí, tamhle u těch velkých stromů. Počkej na něj chvíličku!“

 „Už nemám čas, musím domů. A pozdravuj babičku!“

Pracovní postup: Přečteme pohádku, pro lepší zapamatování a fixaci dětí. Právě Karkulka nás bude provádět našimi setkáváním. Dětem dáváme otázky, zda pohádku poznaly a čím je jiná od té, kterou znají. Společně se přesuneme na koberec, kde dětem vysvětlíme pravidla.

Skupina dětí se stává vlky, vyberou jednoho hádače, který jde za dveře. Jakmile hádač odejde za dveře skupina si zvolí svého šéfa. Úkolem šéfa je předvádět tělesné pohyby, které po něm smečka opakuje, v průběhu pohyby mění a skupina se jim přizpůsobuje. Úkolem hádače, který přijde zpátky do třídy je z rozpohybované skupiny poznat šéfa, který předvádí pohyby a řídí celou smečku.

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti správně poznali pohádku, začali povídat, že v jiné pohádce vlk sní babičku s Karkulkou a v této, že utekl, protože se lekl tatínka myslivce. Společně jsme se dobrali k tomuto závěru. Děti se přesunuly do místnosti a já jsem zvolila jedno hádače, toho jsem doprovodila za dveře a vysvětlila mu co bude jeho úkolem. Až přijde do místnosti uvidí rozpothybovanou smečku, jeden z nich je jejich šéf a udává pohyby, ostatní je po něm opakují. Dále jsem se přesunula zpátky k dětem a zvolila šéfa, ten začal dělat pohyby a ostatní je po něm po čase začali rovnocenně opakovat. Zavolali jsme hádače a ten se snažil přijít na řešení. Jakmile uhádl z šéfa vlka se stal hádač a já zvolila dalšího, osoba za dveřmi se přidala ke skupině.

Děti tato hra bavila, ale většina nedokázaly uhádnout kdo je šéfem, hru jsme hráli ve skupince 13 dětí a hádající působil v této pozici velmi zmateně. Dvou klukům se podařilo uhádnout, kdo je šéf. Některé děti byly bázlivé, nesoustředěné a aktivita se mi zdála, že na ně působí spíše matoucím a stresujícím dojmem. Skupina se u předvádění bavila. Šéfy jsem poté vybírala z „průbojnějších dětí“ jinak hra stála s neměla efekt. Což je i dobrý ukazatel pro toto zkoumání. Usuzuji, že děti tolik nevnímají nonverbální komunikaci a soustředí se spíše na řečové projevy. Byly naplněny cíle spolupráce skupiny, sebeuvědomění předvádějících.

5.4 Ukaž Karkulce kamarády

Sledované cíle: verbální a neverbální komunikace, sociální vazby třídy, spolupráce, schopnost ocenění a přijetí ocenění druhého, kreativita

Popis výrobku: pavučina vděčnosti a přátelství

Potřebný materiál a pomůcky: klubka vlny, odstrižky látek, kamínky, peříčka, balonky, mušle, korálky

Motivační složka: Děti, dneska tady pro vás mám klubička. Podívejte, zahrajeme si s nimi hru. Ale první mi děti povězte, jak se pozná dobrý kamarád? Umí se rozdělit? Pomocť nám, nebo poradit? A říct druhému něco pěkného?

Pracovní postup: Uděláme si kruh a dětem vysvětlíme pravidla: „*Děti máme tady Karkulčina klubička. Udělali jsme hezký kruh a teď si budeme klubička posílat. Začnu a pošlu klubičko Anička a řeknu u toho co se mi dneska podařilo.*“ Posílám klubičko a povídám: „*Dneska se mi podařilo ráno hezky vstát a všechno jsem stíhala.*“ Vysvětlíme dětem, že ten, který klubičko dostane ho chytne, podržím a řekne nějakou věc, která se mu podařila. Anička: „*Maminka mi dneska udělala výbornou snídani.*“ Anička si bude držet svůj provázek a zbytek klubička pošle

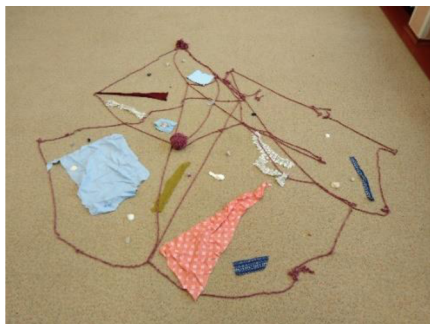
dál. Třeba Pepíčkovi, ten jej chytne, poví nám, co se mu dneska podařilo, udrží svůj provázek a klubíčko pošle dál. Nakonec se nám podaří udělat krásná pavučina. S dětmi můžeme jet více kol. My jsme měli tři: Co se nám povedlo, Co máme rádi a poslední kolo byla vyřčená pochvala kamarádovi. Když máme pavučinu hotovou ještě jí dozdobíme. „*Děti, mám tady pro vás kousky látek, peříčka, kamínky, balonky a mušle. Každý si bude moct vybrat a společně tuto pavučinu dozdobíme.*“ Po skončení děti pochválíme a dáme jim čas k jejím reakcím a emocím, potom se jich ptáme na otázky:

- Jak se po této pavučině cítíte?
- Chtěl by někdo ještě něco doplnit?
- Vidíš obrázek v pavučině?
- Připomíná vám něco naše pavučina?
- Kdo by nám ukázat, jak jí dozdobil a proč?
- Komu se líbila pochvala od kamaráda a co mu řekl hezkého?

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti pěkně povídaly o tom, kdo je kamarád. Říkali nápady, jako: Kamarád je ten, kdo nám pomůže. Kamarád je ten, který si s námi hraje. Kamarád nám dá na narozeniny bonbon. Kamarád na nás bude hodný, Kamarád nás má také rád.

Občas se opakovali a říkali stejné věty po sobě. Při hře s klubíčky byli obzvlášť kluci neklidní, hodně se smáli a trhali pavučinu, zbytek skupiny se na hru soustředil. Paní učitelka říkala, že tuto aktivitu již znají, a i před tím z ní měli srandu. Měli jsme tři kola posílání. Ve všech děti zmiňovali pozitivní věci. Děti rozuměli slovním pochvalám a cítili sounáležitosti druhé chválit. Při rozboru a otázkách co jim pavučina připomíná a zda v ní vidí obrazec se děti už více projevovaly než v předešlých hodinách. Děti viděly, motýly, vodu, studánku, mraky, kamínky. Abstraktní pojmy říkaly holky, kluci tam nic neviděli. Nebo řekli, že vidí skutečné reálné věci, jako kámen, peříčko, balonek.

Fotografie:

pavučina vděčnosti a kamarádství 1

pavučina vděčnosti a kamarádství 2

5.5 Obrázek pro babičku

Sledované cíle: nastavení osobních hranic, vyjádření své libosti a nelibosti, spolupráce, kreativita, trpělivost, projev emocí, verbální a neverbální komunikace

Popis výrobku: Pomalovaný list s obrázkem

Potřebný materiál a pomůcky: Tvrdý papír o velikosti A3, pastelky, voskovky, nebo gelová pera

Motivační složka: Děti podívejte, Karkulka nesla košíček pro babičku, měla tam víno, bábovku kytičku a obrázek, ale list byl prázdný. Pomůžeme Karkulce a obrázky pro babičku nakreslíme?

Pracovní postup: Předem si připravíme košík, v kterém máme pomůcky. S dětmi sedíme v kruhu a procházíme si košíček pro babičku, postupně vytahujeme jednotlivé věci a s dětmi si povídáme co všechno můžeme donést babičce. Děti si chtějí prohlídnout list, ale ten je prázdný, Navrhne jim, jestli Karkulce pomůžou obrázek namalovat. Rozdělíme děti do skupin 5-6 členů. Skupinu usadíme ke stolům. Každé dáme prázdný výkres a kreslicí potřeby. Vysvětlíme dětem pravidla naší hry:

„Kamarádi ve školce, jelikož jsme našli v košíčku prázdný, nepopsaný papír a společně jsme se dohodli, že Karkulce pomůžeme, budeme teď malovat obrázek. Každý bude malovat chvílku a společně uděláme dva obrázky, každá skupinka jeden. Budou nás čekat celkem tři kola.“

Paní učitelka hlídá čas a každé dítě bude mít na malování 45 sekund. Zahlásíme signál a dítě obrázek posune kamarádovi, který pokračuje v malování společného obrázku. Obrázky posunujeme v domluveném směru, my jsme zvolili směr hodinových ručiček, tedy vždy vlevo. Po vypršení času si dáme malou pauzu na odpočinek, děti se mohou jít napít, nebo nasvačit. Poté si sedneme společně do kruhu, tak, aby děti ze skupinek seděli u sebe. Děti pochválíme, za jejich píli a odhodlanost pomoc Karkulce, pochválíme obrázky a můžeme vyzdvihnout hezké momenty, které jsme vyzpozorovali. Probereme, co děti na obrázku nakreslili a ptáme se jich, co vidí na dvou obrázcích, které skupinky udělaly.

„Nezapomeňme děti, že každý jsme originál a vidíme na listech něco jiného. Každý ho vidí z jiné strany, nebojme se tedy říct to nám to připomíná.“

Děti se navzájem poslouchají a povídají o svých dílech. Dáme jim prostor pro jejich komentáře a potom se začneme ptát na námi zvolené otázky:

- Jak se děti teď cítíte po společném malování;
- Kdo je unavený;
- Kdo má spoustu sil;
- Komu se tato hra líbila a proč;
- Kdo by ji udělal jinak;
- Kdo děti měl pocit, že má málo času;
- Kdo byl netrpělivý, jak obrázek dopadne;
- Komu se společné malování nelíbilo a proč;
- Kdo pomáhal kamarádovi?

Průběh praxe a naplnění cílů:

Při třetí návštěvě jsem dětem donesla košíček s láhví vína, bábovkou, kytičkou a listem papíru. Procházeli jsme si, co je v košíku a povídali o tom, co dalšího by mohly děti babičce donést a jaké dobroty má jejich babička ráda. Děti zmiňovali, čokoládu, oplatky, ovoce, kávu, pivo, limonádu a dort. Potom jsme rozbalili list papíru, kde byl čistý a nepokreslený list, což byla motivace pro děti společně obrázek pro babičku namalovat. Vypadali překvapeně, když jsem jim řekla pravidla, že každý kreslí jen chvíli a posouvá obrázek dál. Průběh byl však velmi zábavný. Někdo se smál nahlas, někdo se pro projevoval i nesouhlasem, když mu kamarád začal kreslit do jeho obrázku. Zajímavé bylo pozorovat, jak každá skupina měla jinou taktiku. Skupina 1 kreslila „*společný obrázek*“, kde jako by na sebe navazovali. Skupina 2 kreslila jakoby „*každý za sebe obrázek*“, kde si každý vyhranil své místo a jakmile do prostoru vstoupil kamarád, bylo slyšet vrčení a křičení. Následovala krátká pauza k občerstvení a začali jsme si s dětmi ukazovat obrázky. Skupiny si je popsali a poté dostala slovo druhý stoleček, aby povídal, jestli na obrázku vidí něco jiného. Děti viděli na obrázku místo kytiček, rozkvetlou louku, místo svíček, misky s bonbony, místo domečku, deku. Poté odpovídali na otázky: Maruška: „*Mě první obrázek připomíná džungli a ten druhý vesmír.*“ Anička: „*Já jsem malovala motýla a vidím tam hodně motýlů.*“ Pepík: „*Já jsem maloval babičce svíčky, protože je má ráda*“.

Děti se přirozeně projevovali verbálně, bylo hezké sledovat i jejich neverbální chování v případě radosti, co hezkého kamarád namaloval, nebo neklid a nesouhlas do zasahování osobních hranic. Hra se jim líbila a nikdo neřekl, že by už nechtěl hrát, ani že by jí udělal jinak. Hranice si děti ještě stanovit neumí, neřeknou, co se jim líbí a co ne, spíše hodí za paní učitelkou, nebo křičí. Chtěla bych udělat na toto pojezu příští aktivitu.

Fotografie:

Obrázek skupiny 1

obrázek skupiny 2

5.6 Divadlo

Sledované cíle: verbální a nonverbální komunikace, hraní vybrané role, role divák, dramatické a vystupovací schopnosti

Popis výrobku: divadelní hra

Potřebný materiál a pomůcky: volitelné kostýmy: Karkulka, maminka, tatínek myslivec, babička, zvířátka z lesa, listy a omalovánky s tématikou pohádky

Motivační složka: Děti byly jste někdy na nějakém divadelním představením? Byli jste někdy herci? Dneska se znát všech stanou malí herci, protože si spolu zahrajeme pohádku o Karkulce.

Pracovní postup: Sdělíme dětem dnešní cíl hraní divadla. Nejprve se herci musí pořádně rozcvičit. S dětmi se přesuneme na koberec, každý se posadí a začneme s procvičováním jazyka. Dětem dáme jazykolamy a společně po částech se je snažíme vyslovit, poté vybíráme dobrovolníky, kteří nám chtějí povědět jazykolam sami. Vybrala jsem tyto jazykolamy:

1. Kmotře Petře, nepřepepřete mi toho vepře – jak mi, kmotře Petře, toho vepře přepepříte, tak si toho přepepřeného vepře sám sníte.
2. Kotě v bytě hbitě motá nitě.
3. Na cvičišti čtyři svišti piští.
4. Od poklopu ku poklopu, Kyklop kouli koulí.
5. Zvíře zařve, zvíře zavře.
6. Nejkulatoulinkatější kulička.
7. Pokopete-li mi to pole, nebo nepokopete-li mi to pole?

Po trénování jazykolamů si ještě procvičíme ústa. Děti napodobují výrazy, které jim předvádíme a komentujeme. Děti nafoukněte líce a máme v puse dva balonky, jeden prstem pícháme, můžeme si je proházovat. Teď naše pusinka udělá kapřičku, rty pěkně vyšpulíme. Umí vaše rty brnět, jako traktor? Vyšpulíme pusu a lehce brnkáme na rty, přitom řinčíme, jako traktor. Nyní se z nás stane ještěrka, jazykem budeme kmitat ze strany na stranu a zkusíme si s ním také obkroužit zuby. Poslední si uděláme korýtko z jazyka, vysuneme jej ven a zkusíme rulovat. Po této aktivitě uděláme dvě družstva. Děti se seřadí do zástupu a sednou si za sebe, tak aby udělali dlouhou sedící řadu. Nyní se spolu chytanou za ramena, na váš povel budou veslovat, jako jedna loď. Až se zahřejí, tak si u sebe necháte jednu skupinu dětí a druhou posadíme ke stolečkům a dáme jim předpřipravené listy s tematikou pohádky O Červené Karkulce.

Skupince dětí rozdáváme role, každý k ní dostane svůj kostým. Pohádku si společně převyprávíme a začneme trénovat. S dětmi si děj projedeme 2x a poté si zavoláme kamarády a naši druhou skupinku, kteří nám budou dělat diváky. Divadlo slavnostně uvedeme. Děti jsou rozmístěni a my jim pomáháme s textem a nápovědou co mají říct. Celé divadlo vedeme a komentujeme. Po ukončení se skupiny promění, začíná druhá příprava a hraní. Všechny děti pochválíme a oceníme. Ptáme se, komu se hraní líbilo a chtěl by být hercem? Kdo se cítil nervózně? Kdo byl rád za svou roli?

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti byly z návrhu hraní divadla nadšené. Trénování jazykolamů jim šlo a bylo zábavné. Paní učitelka, která s námi byla ve třídě nám začala vyprávět, že její dcera studuje školu, aby mohla být herečkou a již nyní hraje v ochotnickém divadle. Potvrdila dětem, že příprava před vystoupením a učení textů je opravdu náročné, ale krásné povolání a povzbudila děti, ať si svou roli užijí. Trénování bylo také zábavné. Když přišlo na vystoupení děti byly lehce nervózní, jedná se o přirozenou věc, jelikož jsme trénování věnovali maximálně 15 minut. Při předřikávání a doprovázení se dětem dařilo a obě pohádky měly hladký průběh. Herecké výkony dětí byly uvěřitelné postavám, některé své role napodobovaly v gestech, mimice, tonu hlasu a chování. Cíle byly naplněny.

Na dalším setkání dětem paní učitelka dětem donesla maňásky s tematikou Karkulky. Děti si ve volných hodinách hrají divadélko s plyšáky za velkou posunovali tabulí. Jsou zakrytí a jdou vidět jen loutky. Děti u této aktivity zvládly přehrát celou Karkulku, bez jakékoliv nápovědy. Bylo by to jako vhodná první aktivita, místo hraného divadla.

5.7 Karkulčin košíček

Sledované cíle: rozvoj hmatu, vyjádření pocitů a emocí, trénování paměti, popis obrázku

Popis výrobku: Povídací kolečko a pomocný namalovaný obrázek

Potřebný materiál a pomůcky: košík, jablko, bambulka, květina, svíčka, štětec, kolíček, pírkó, klíč, bonbon, lego, šátek, výkres A4, kreslicí potřeby, my zvolili pastelky

Motivační složka: Dětem řekneme, že pro ně máme hádanku. Při každém našem setkání je pohádka O Karkulce vždy něčím jiná. Dneska jsem vám donesla košík, ale nikdo neví, co v něm je. Možná je plný jablíček a dobrůtek, možná je v něm nějaký pavouk, nebo myška,

nebo v něm není vůbec nic. Zároveň si uděláme soutěž o to, kdo si zapamatuje správně co v košíčku máme.

Pracovní postup: Společně si zopakujeme odlišnosti, které jsme již zažili. Děti postupně oslovujeme a necháme je vyprávět na co vzpomenu z našich setkání. Děti posadíme ke stolečku a připravíme jim papíry s kreslicími pomůckami. Mají možnost volby, zda to, co nahmatali si zapamatují, nebo si vše nakreslí. Za roh, nebo místo, kde neuvidí si nachystáme košík, který překryjeme šátkem, dětem potom postupně odkrýváme místo pro ruku, aby mohli hmatat. Jména si je voláme po jednom, nebo nám je paní učitelka posílá. Celou dobu udržujeme klid. Když dítě přijde k nám umožníme mu přístup ke košíku a každému řekneme, že co nahmatal je jeho tajemstvím a neříká ho kamarádovi. Někdo jde kreslit a někdo se snaží udržet věci v paměti. Až se každý dostane ke košíku jdeme si společně projít co v něm bylo. Necháme děti povídat na co přišli a kousky postupně odhalujeme. Poté zjistíme, kdo uhádl nejvíce věci a vítěze odměníme. Na závěr se ptáme na otázky: Co si myslely, že bude v košíku?

- Bojíš se pavouků, nebo myší?
- Z čeho máte strach?
- Jak se chováme, když se bojíme?
- Co by sis přál, aby ti Karkulka donesla v košíčku?

Průběh praxe a naplnění cílů: Při opakování našich zážitků, si děti příliš nevzpomínali na konkrétní aktivity. Věděli, že s námi pracuje Karkulka, a tak jsme si vše připomněli a zavzpomínali. Hádanková aktivita dětí bavila, bylo to vzrušující a napínavé, motivační pro ně byla i náplň soutěže. Pět dětí mělo strach a do košíku nechtělo sáhnout. Po ujištění, že jim žádné nebezpečí nehrozí, se osmělili a do košíku dali ruku. Nevýhoda této práce může být ta, že je za potřebí minimálně dva pedagogy – jeden hlídá košík s tajemstvím a druhý je s dětmi. Mě v této

činnosti pomáhala právě paní učitelka, která děti udržovala v tichosti. I když bylo malování k zapamatování dobrovolné, téměř všechny děti ji využili. Při malování spousta dětí malovala nejen co nahmatali, ale také co chtěli. Sami to později sdělili při povídání o obrázku.

Nejvíce uhádnutých bylo 5 kousků. Děti byly překvapené z lega a kolíčku, tyto dvě nepoznal nikdo. Na kladené otázky o strachu, děti povídali příběhy z domu a s rodinou, kde se báli.

Fotografie:

Karkulčin košík

5.8 Vzteklá ježibaba

Sledované cíle: porozumění emocím a pocitům, neverbální a verbální komunikace, sebeuvědomění, respektování

Popis výrobku: hra s prvky dramaterapie

Potřebný materiál a pomůcky: šátek

Motivační složka: Dětem vyprávíme příhodu s Karkulčinou maminkou. Projevujeme při vyprávění emoce vzteku.

„Brzy ráno, maminka vstala z postele a hned šla zatopit do kamen. Maminka říká: „Jau, jau“ velké poleno jí spadlo na nohu, jen si poskočila. Naštěstí si oddychla, poseděla a za chvíli bolest odezněla.

Řekla si, že půjde pro vodu do studny, už, už jí nabírala, ale ejhle zavadila o kousek dřeva a celé vědro na sebe vylila. Maminka povídá: „To je teda den, asi jsem vstala špatnou nohou“. Šla se převléct do suchých šatů a že půjde dát ohřát mléko na plotnu. Buch bác, spadl jí hrníček a celý se rozbil.

Tu přišla Karkulka a ptá se, jak se dneska mamince vede? Odpovídá, že se jí od rána nic nepodařilo a jak už se pořádně zlobí a vzteká. Jakmile to maminka Karkulce pověděla, hned se jí moc ulevilo, protože na tu tíhu, co jí trápila už nebyla sama i ten vztek jí přešel.“

Děti, co naštvalo maminku v příběhu? Kamarádi ve školce, už se vám někdy stalo, že jste byli pořádně naštvaní? Co děláme, když se zlobíme?

Děti dneska budeme mít ve školce hru na Vzteklou babu a všechen vztek ze sebe dostaneme.

Pracovní postup: Koho dneska něco alespoň malinko naštvalo? Vyberete prvního a tomu uvázu šátek na ruku. „*Ten, kdo je vzteklý se nejprve pořádně vyzuří, může křičet, kopat, dupat, vrčet, jen nesmí nikomu ubližovat.*“ Jakmile ucítí, že je vyvztekaný bude honit a chytá dalšího, kterému předá šátek a ten dostane vztekrou babu a nejprve se sám vzteká a potom honí. Děti se mohou od baby vysvobodit pohlazením, nebo obejmutím. Na konci vztekrou ježibabu, pomyslný šátek, dáme ze školky pryč. Můžeme jí zavřít do skříně, nebo odnést na chodbu a ven. Dáme si malou pauzu a děti posadíme. Povídáme si o tom, že každé jednání i nálada má svůj důvod a také následky. Děti doplňují svými zkušenostmi.

Průběh praxe a naplnění cílů: V začátcích tuto aktivitu děti brali, jako hru na honěnou a příliš se jim, nedařilo napodobit vztekání. Někteří se dívali a byli stydliví, jiní hodně opakovali chování. Hodně pomohlo dětem napovídat, například. „Dupni si! Pokud když naštvaná a dupeš, tak si pořádně zadupej.“ Pro děti bylo nepřírozené tyto emoce hrát a byla znát jejich ostýchavost. Potom se hra v emocích více rozjela, ale stále a děti hrály na honěnou.

Cíle byly naplněny s dopomocí, děti se styděly a v okamžiku kdy dostali šátek, nevěděli, jak se vztekat. Byly zde dvě výjimky, kluci, kteří si vztekání užívali a pořádně dupali a vrčeli. Neverbální komunikace v začátcích také slabá, hodně se děti soustředili na okolí než na svůj projev, ale poté se osmělili. Gesta používali máchání rukou, ruce v pěst, jejich tělo se krčilo, bylo v křeči, mimika byla zvrásčená, naštvaný výraz zvládli, pusou vrčeli. O vzteku a návaznosti s příběhem povídali krásně, už po více než měsíci jsou děti otevřenější a je znát větší komunikativnost a důvěra.

5.9 Když máš radost s Karkulkou

Sledované cíle: sebeuvědomění, projev emocí, sdílení, komunikace, kreativita, sebevyjádření pohybem

Popis výrobku: hra s prvky dramaterapie

Potřebný materiál a pomůcky: maňásek Karkulky

Motivační složka: „*Děti teď jsme si před přestávkou hráli hru na Vzteklou babu. Tu jsme hodili do skříně a už do naší školky nemůže, protože je tam zavřená. Teď otočíme na úplně jinou emoci. Co myslíte? Jaká by to mohla být? Měli jsme Vztek a proti němu dáme? Radost. Výborně. Kdo z Vás děti se někdy radoval?*“

Anička: „*Já jsem měla radost, když mi maminka koupila dárek.*“

Pepík: „*Já mám radost, když jsem s tatkou venku.*“

„*Výborně děti. A kdo z vás by dokázal tu radost vyjádřit pohybem?*“

Zahrajeme si pohybovou hru s maňáskem Karkulky.

Pracovní postup: S dětmi vytvoříme kruh, v kterém budeme říkat, nebo zpívat písničku.

„*Když máš Radost tak si ...*“ Předvedeme pohyb a řekneme co nás potěšilo a z čeho máme radost, celý kruh opakuje po nás. Ten, který ukazuje pohyb má u sebe maňáska Karkulky.

Průběh praxe a naplnění cílů: Aktivitu jsme měli hned po vzteklé babě, na vyrovnání protikladných emocí, ten den jsem měla pocit, že ani jedna aktivita spojená s emocemi a pohybem dětem nesedla. Paní učitelka mě lehce klidnila, že nejsou na takový typ hraní zvyklí, pokud bychom hráli častěji určitě by byl průběh jiný. Při této činnosti děti hodně opakovaly po sobě. Nedokázali si spojit emoci radosti s pohybem a tu předvést – hodně si tuto aktivitu pletli se známým cvičením a představovali cviky. Byl u dětí znát ostych, a jakmile měly předvádět motorické cvičení, nebo pohyb před skupinou byly zaleknuté. Sebeuvědomění zvládají, ale nejsem si jistá, zda umí zahrát projev emoce dle našeho očekávání. Verbální projev o radosti byl výborný.

5.10 Vlku, to mi dělej, to mi nedělej

Sledované cíle: osobní hranice, emoce, zvládnutí nelibosti, ocenění líbivého, komunikace a dialog mezi osobami

Popis výrobku: hra na rozvoj komunikačních dovedností

Potřebný materiál a pomůcky: ocas vlka, nebo šedý šátek, ocas zajíčka, nebo barevný šátek

Motivační složka: Děti, všimla jsem si, že u nás ve školce některé hlavičky zapominají na pravidla, které tady máme a pořád chodí za paní učitelkou a říkají: „*On mě bouchl, on se mi směje, on rozházel hračky, ona si semnou nechce hrát*“ ... a žalují jedna na druhou.

Mám pro vás dneska nachystanou hru, kde se naučíme dovednost říkat, co se nám líbí a co ne. Co vy na to?

Pracovní postup: Spolu s další paní učitelkou, nebo asistentkou pedagoga předvedeme dětem krátké divadlo o chování. Pohladíme Marušku a řekneme jí „*Maruško máš moc hezké šaty.*“ „*Děkuji, jsi hodná.*“ Půjdeme za Pepíkem a pohladíme ho. „*Děkuji, že jsi mi pomohl uklidit hračky. To se mi líbilo, jsi hodný.*“

Nebo

Žduchneme do Marušky a ta nám řekne. „*Au, to bolí, to se mi nelíbilo.*“ Omluvíme se. Vezmeme hračku Pepíkovi, ten nám řekne. „*To se mi nelíbí, že jsi mi vzala hračku.*“ Vrátíme mu jí.

Vysvětlíme dětem, že když je nám něco příjemné, poděkujeme, nebo řekneme „to mi dělej, to mám rád“. Naopak, pokud se nám něco nelíbí, řekneme: „To mi nedělej, to mě bolí“.

Děti si vyzkouší hru ve dvojících. Postupně se prostřídají. Po prostřídání dvojic si zahrajeme společnou hru.

„*Máme prvního zlého vlka, který bude na děti nepříjemný, bude jim nadávat a chovat se škaředě a druhé hodného zajíčka, která bude k dětem milý, bude jim pomáhat a chválit je.*“

Úkolem dětí je na ně reagovat a říkat co se jim líbí a nelíbí. „*To se mi líbí, to dělej.*“ „*To se mi nelíbí, to nedělej.*“

Děti se u dvou zvířátek střídají. Můžeme hrát i s osobami, zlou paní a hodnou paní. Tuto dovednost trénujeme i při chystání na procházku, venku, doma, nebo při hraní. Děti potřebují chvíli času, než si zvyknou tato slova užívat. Společně se dohodneme na nějakém gestu, abychom zamezili neustálému opakování a napominání dětí.

Průběh praxe a naplnění cílů: V Praxi byla tato hra vtipná a pro děti zajímavá a nevšední. Při této hře neměli problém vyjadřovat se a své emoce, jelikož byla zábavná zlá osoba a zlý vlk i hodná osoba a zajíc, hraní bylo zcela důvěryhodné a reálné. Dohodli jsme si gesto, které vypadalo přiložením bříška na pusu a poťukání, to děti spíše mátló, a i po několikátém vysvětlení jim znak připomínal gesto potichu. Po hře to ale neskončilo, jelikož chození za paní učitelkou pokračovalo dále, bylo skvěle, že jsem měla ve školce podporu pedagogického vedení a paní učitelky byly s touto hrou obeznámeny a v případě, že některé dítě přišlo s připomínkou,

co se stalo. Paní učitelka si jej vyslechla a snažila se je samostatně navést, aby situaci zvládlo a řeklo spolužákovi, že takové jeho chování se mu nelíbí a není vhodné.

Až mě překvapilo, jaké působení má, když dítě řekne dítěti, to se nedělá. Byly ve školce dvě dívky, které se stále hádaly. Holky za nimi po této hře samy přišly a řekly: „*To se neděla, nemusíte se pořád hádat, jde to vyřešit i jinak.*“ A rázem byl klid a děvčata situaci vyřešila samy. Tuto hru jsem později používala, hned, jakmile jsem viděla, že někdo se hádá, nebo jde za paní učitelkou žalovat. Cíle tato aktivita naplnila.

5.11 Karkulčina cesta a kouzelná slovíčka

Sledované cíle: vědomé užití slov prosím a děkuji, kreativita, porozumění chování druhých, naslouchání, rozvoj komunikace

Popis výrobku: plakát s cestou červené Karkulky, na závěr oslava

Potřebný materiál a pomůcky: skicový papír, vodové barvy, fixy, hrací pomůcky-potraviny, na oslavu balonky a dort a svíčky

Motivační složka: Dětem zahrajeme dvě divadla. Odlišíme se šátkem na hlavě. Děti posadíme ke stolečkům a na jejich místa si nachystáme pomůcky, jako v obchodě-pečivo, ovoce, zelenina, hračky.

Začínáme hrát první pozitivní postavu, která vchází do obchodu, zdraví, při nakupování je slušná, hodná, milá, usměvavá, za vše děkuje, je zdvořilá, po nakoupení odchází.

„Dobrý den, prosím, co tady máte dneska v obchodě. Pečivo? Výborně, tak já si vezmu pět rohlíku. Zabalit? Ano budete moc hodná. Děkuji vám.

Dobrý den, co nám dneska přivezli do zelinářství. Potřebovala bych mrkev a brambory. 12 kilo může být, nechejte to tak. Děkuji a mějte hezký den.

Dobrý den, prosím kilo kuřecího masa, děkuji, mějte se hezky.“

Hrajeme druhou scénu s negativní postavou, nezdraví, je arogantní, křičí, je nevděčná, neděkuje, po nakoupení odchází.

„Chci pět rohlíků. Hmmm a chleba, nic dalšího už ne.

„Tak obslouží mě tady vůbec někdo??? Chci hezké maso, to není hezké, to si nechci, fuj!

Dejte mi mrkev a brambory. 12 kilo za 200Kč si myslíte, že kradu. Chci to levněji, tak to si nevezmu!!“

V scénkách záměrně vybraná chování zveličují. Vracíme se do třídy jako paní učitelka a ptáme se dětí, co se tady stalo. Ty nám postupně povídají, kdo u nich byl. Popisují chování dvou paní. Ptáme se jich, která paní se jim více líbila a proč? Kterou paní by chtěli obsluhovat, kdyby byli v obchodě. Objasníme si děj, kde děti viděli přínosy a přetvoříme problém na dovednost.

„Podívejte děti, mám pro vás připravený plakát Karkulčiny cesty k babičce, není ale hotový, chybí mu les a hlavně cesta, kterou ale věřím, že společně zvládneme udělat.“

Pokud se to dětem podaří a naučí se u toho vědomě používat slova PROSÍM a DĚKUJI čeká je oslava, kterou si společně dohodneme.

Pracovní postup: Nejprve si předpřipravíme plakát. Namalujeme si vodovými barvami Karkulku s košíčkem a domeček babičky, pro děti si vystříháme obdélníky na jména. Ve třídě předvedeme dvě divadla – negativní a pozitivní paní. Děti vidí rozdíl v chování, kdy se používá dovednost prosit a děkovat a kdy ne. To je motivuje k vhodnému chování.

K opravdovému naučení této dovednosti je potřeba dlouhodobější trénování, aktivitu volíme alespoň na tři týdny.

Pro kouzelné slovíčka jsme si společně vytvořili název MOTÝLKOVÁNÍ a zvolili znak poklepání na rty, tyto pomůcky slouží dětem k připomenutí třeba na procházce, nebo v šatně a mají nahradit a omezit napomínání dítěte. Představíme dětem plakát a vysvětlíme, za co dostanou razítka. Pokaždé když si paní učitelka všimne hezkého poděkování, nebo poprosení, udělí dítěti razítko. Jako celá třída budují děti cestu k domečku. Dětem můžeme plakát nalepit na dveře, kde ho často uvidí a bude je stále motivovat a vést k učení.

Nyní dětem rozdáme nastříhané papírky a oni si na ně napíší svá jména a společně domalují les. Vytvoří tak předběžnou cestu, která bude důležitá hlavně razítky. Jako motivaci a ocenění naučené dovednosti si uděláme oslavu.

Děti si vybrali, že chtějí mít v den oslavy v místnosti balonky, hrát hru židličkovou a také si přáli dort. Vše, pokud je to možné splníme a při oslavě dáváme prostor dětem, aby poděkovali osobám, které jim pomohly s dosažením dovednosti. Děti zapojujeme do příprav, jako je foukání balonků a chystání her.

Průběh praxe a naplnění cílů: Aktivita byla dlouhodobá. Byla vytvořená, jako zakázka od pedagogického vedení. Děti zapomínají prosit a děkovat. Velký úspěch sklídila také u rodičů, kteří se o ní dozvěděli od dětí a viděli náš plakát na dveřích třídy.

Děti byly nadšené z hraného divadla a mě se moc líbilo, jak reagovali a zapojovali se do scének. Moc se mi líbila reakce Aničky, která po scénce nepříjemné paní opravdu s naštváním řekla: „*Takhle já se chovat nikdy nechci a té paní bych v životě nic neprodala!*“

Děti byly moc šikovné v popisování divadelních scének, kde líčili, jak emoce, tak chování a měli jasno v tom, jak by to mělo a nemělo vypadat.

V prvních dnech sbírání razítek a mi paní učitelka prozradila, že měla z této aktivity obavu, jelikož děti začali „honbu za razítky“. Děkovali a prosili, ale vše s dodatkem „*a dáte mi za to teď razítko?*“ Což jsme nikdo nechtěli. Rozdávání razítek se omezilo, jen na rozhodnutí paní učitelky a opravdu zaslouženě. Po pár dnech už děti přestaly soutěžit a získali svou dovednost.

Oslava – Po třech týdnech mi paní učitelka sdělila, že nastal čas na oslavu, cesta byla zaplněná a děti se snažily. Na dané setkání jsem upekla dort. V den naší oslavy měl narozeniny ještě jeden chlapec ze třídy, a tak jsme oslavu spojili i jeho gratulací. Na začátku jsme s dětmi vyzdobovali třídu balonky a děti si s nimi hráli. Dětem jsme rozdali dort a na něm každému postupně zapálili svíčku, kde si mohl přát přání. Připili jsem dětským šampusem a dali popřáli kamarádovi. Na závěr děti hrály oblíbenou hru židličkovou a celý den si užili.

Fotografie:

obrázek Karkulčiny cesty

dort z oslavy

5.12 Jelenovo tajemství pod ledem

Sledované cíle: kreativita, práce s barvami a zaplnění papíru, sluchová paměť, pozornost, obsah kresby a komunikace o ní

Popis výrobku: obrázek A4

Potřebný materiál a pomůcky: vodové barvy, voskovky, pastely, pastelky, třpytky v barvách zimy (bílá a modrá), nádoby na vodu, houbičky, lepidlo, odstřížky látek

Motivační složka: Děti, povím vám pohádku o jelenovi, kterého potkala Karkulka, když šla k babičce.

Pracovní postup: Děti posadíme ke stolečkům a začneme vyprávět příběh.

Jelenovo tajemství

Karkulka: „lá la lá la lá” Zpívá si a zvesela hopsá po bílé cestičce. Čerstvý sníh jí křupe pod nohama. Všude se to třpytí a leskne, bílá barva oblekla celý les.

„Jé podívej také jelen je bílý, ale to není jelen, kterého znám.“

„Dovol, abych se ti představil. Jsem jelen od Kouzelného rybníka.“

„Ty si krásný” povídá Karkulka. „O Kouzelném rybníku jsem ještě nikdy neslyšela.“

„Je kousek od chaloupky tvé babičky, moc rád ti ho ukážu. Objevuje se vždy s příchodem zimy. Průhledná hladina se pozvolna pokrývá ledovou skořápkou, nejprve tenkou a průsvitnou, později silnější a bělejší, jak začnou padat vločky zmizí pod vrstvou sněhu. Když však zafouká vítr, můžeme na některých místech zahlédnout, co se pod hladinou ukrývá. Tvary, světla, záblesky, třpytící se místa.“

„Jsou to tajuplné hádanky, které lákají k rozluštění. Je to snad odlesk stříbrné šupiny, nebo se to blýskla okna podvodního hradu? Je to jen na Tobě, co v rybníku uvidíš Karkulko a také vy děti“.

Dětem rozdáme papíry a na stoly dáme nádobu s vodou a houbičky pro potření papíru. Rozdělíme vodové barvy na stoly a ostatní kreslicí potřeby na jiný stůl. Mohou si pro ně kdykoliv zajít a vybrat s čím budou malovat. Nyní děti malují zamrzlou hladinu.

Další den, až barva zaschne malují jejich ukryté tajemství. Děti tvoří a lepí, průběžně chodí pro kreslicí potřeby. Vše, co jsme vybrali k tvoření mají dostupné.

Po dokončení děti pochválíme, za jejich píli, odhodlání a moc hezké obrázky. Ptáme se, kdo by nám chtěl ukázat obrázek a říct co za tajemství se v něm ukrývá. Také se ptáme ostatních dětí, které bedlivě sledují, zda jim obrázek připomíná i něco jiného.

Průběh praxe a naplnění cílů: Moc se mi líbilo, jak se děti pustili do malování. V obrázcích byly velké viditelné rozdíly, některé byly jemné, jiné silně a výrazně kreslené. Rozdíl byl také rozložení obrázků, některé byly plně pokryté, jiné jen místy a volnými částmi. Děti měli možnost obrázky ještě ozdobovat třpytkami, korálky, nebo odstřížky z látek.

Byly velmi mluvné a všechny chtěly povídat co do svého obrázku vložili za tajemství. Anička: „*Já jsem do obrázku ukryla srdíčka pro maminku a naši rodinu a taky náš domeček, sněhuláka a sluníčko.*“

„*Děti vidíte v obrázku Aničky ještě nějaký obrázek?*“

Pepík: „*Vypadá to jako hrad a ten hlídá ten sněhulák, akorát, když tam svítí tolik sluníčka, ať se to neroztopí.*“

Povídali jsme si o obrázcích a děti v nich našli vždycky něco navíc, co autor sám nepověděl. Měli bujnou fantazii a vymýšleli příběhy. Srovnání první a této hodiny v oblasti komunikace je obrovská. Předpokládám, že je to taky tím, jak si na mě děti zvykly a možná už věděli, na co se jich budu ptát.

Fotografie:

jelenovo tajemství 1

jelenovo tajemství 2

5.13 Karkulčina kouzelná hůlka

Sledované cíle: verbální a neverbální komunikace, naslouchání, opakování, pozorování, soustředění

Popis výrobku: ozdobená hůlka představující mluvící nástroj

Potřebný materiál a pomůcky: Dřevěná tyčka, lepidla, lepící folie, barevné papíry, třpytky, nálepky, látky

Motivační složka: Děti dneska si společně vytvoříme kouzelnou hůlku, kterou používala i Karkulka. Je kouzelná můžeme s ní povídat a také se naučit poslouchat své kamarády.

Pracovní postup: Děti posadíme ke stolečku a rozdáme jim materiál. Každý bude mít jednu dřevěnou hůlku a zdobící potřeby uložíme na velkém stole, kam si děti budou moct chodit a vytvořit si stalking stisk dle svých představ. Děti mohou lepit barevné ústřížky, nálepky, nebo lepící folie. Až budeme mít hůlku hotovou, vytvoříme kruh. Ten, kdo ji drží může mluvit a povídat. Jakmile chce mluvit další osoba, zopakuje a shrne myšlenku předešlého kamaráda, to, o čem mluvil, co nám povídal. Když se mu povede sdělit obsah mluvené slova předešlého kamaráda, vysloužil si hůlku s může nám povídat svůj příběh. Děti se tak naučí dovednost naslouchat a mluvit, když mají slovo.

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti se posadily ke stolů a daly jsme jim všechn materiál. Začali tvořit a dekorovat s lepícími izolepami a samolepicími foliemi. Ze začátku jim to moc nešlo, protože izolepy tolik nedržely. Potom si děti poradily a folie jim držela. K ozdobě také použily peříčka a korálky, které jsme jim pomohly s paní učitelkou dolepit tavnou pistolí, na závěr si děti ještě tyčky omotaly krepovými stuhy a barevné hůlky byly hotové. Po malé přestávce jsme se přesunuli do kruhu, kde jsme přímo aplikovali tuto techniku. Začala jsem dětem povídat o své nejoblíbenější pohádce o Červené Karkulce a o tom, jak jsem se jako malá bála vlka. Ten, kdo chtěl získat kouzelnou hůlku správně zopakoval, že má oblíbená pohádka byla O Karkulce a bála jsem se vlka. V kruhu jsme měli ták se všemi tyčkami a abychom předešli hádání, čí hůlka bude jako první, v tomto kole si každý čaroval s tou svou. Správně si hůlku vysloužil Pepík, ten šel a vzal si svou, pověděl nám o oblíbené pohádce a vrátil tyčku zpátky. Pokud se dětem nepodařilo uhádnou obsah, vybírala jsem dalšího.

V této aktivitě se objevilo pár dětí, které mohou mít obtíže v soustředění, ačkoliv byla odpověď jasná, děti opakovaly zcela něco jiného. Zbytek třídy s komunikací a nasloucháním neměl

problém a aktivita byla zábavná. Hůlky si děti mohly nechat ve školce pro další využití, nebo vzít domů.

Fotografie:

Tvoření kouzelných hůlek

Kouzelné hůlky

5.14 Karkulčin čarovný koberec

Sledované cíle: senzomotorické vnímání, projev libosti/nelibosti, verbální a neverbální komunikace, představivost a fantazie

Popis výrobku: Chodník s atypickými povrchy, obrázky A4

Potřebný materiál a pomůcky: Na výrobu chodníku budeme potřebovat podložku, nebo karimatku, lepicí tavnou pistoli, lepicí tyčinky, knoflíky, chlupatý vánoční přehoz, lana různých průměrů, houbičky na nádobí, korálky, špejle, látky různých struktur, dekorativní papíry, drátěnky, mušle, bambulky, nůžky, výkresy A4, výtvarné potřeby

Motivační složka: Děti dneska jsem si pro vás připravila kouzelný chodník, po které se projdeme, proběhneme a budeme zkoušet co všechno dokáže, protože je také kouzelný.

Pracovní postup: Nejprve si vyrobíme chodník, příprava je celkem náročná a časově zabere 3-4 hodiny. Na podložku za pomoci tavné pistole lepíme materiály. Vznikne nám strukturou různorodý chodník.

Dětem představíme chodník a povíme, co je čeká. S dětmi zkusíme struktury koberce. Pouštíme je nejprve po jednom, tak aby měl každý dostatek prostoru si povrch vyzkoušet. Poté může pouštět po skupinkách, a nakonec celou třídu. K chůzi dětem pouštíme příjemnou hudbu.

Chůze může být po nohou, po čtyřech, zkoušet hmat jen rukami, chodíme jako různá zvířátka. Jdeme v tichosti, v za hlasité hudby a za příjemné melodie. Bavíme se o strukturách, o příjemném a nepříjemném. Co nás může zabolet, když na něco stoupneme, co je nám příjemné. Koberec se mění v kouzelný a děti se přenáší do světa fantazie, hudbu ztišíme a necháme děti chodit volně. Potom se přesuneme se stolům a dětem rozdáme výkresy, kde si každý obkreslí svou nohu, jako bránu do kouzelného světa. K noze děti připojují a kreslí své pocity, vnímané povrchy, které se jim líbily, co jim koberec připomněl, nebo jestli je donesl do jiného pohádkového světa.

Průběh praxe a naplnění cílů: Děti byly překvapené a nadšené z chodníku, hezky poslouchaly a opravdu si užívaly každý krok. Po dotazování, jak se cítí začali v druhém kole popisovat pocity: je to studené, to je příjemné, to se mi líbí, to lepší, tady to raději překročím, to píchalo. Udělali jsme 3 kola, po jednom a poté volná kola s hudbou, na konci byla chůze komentovaná se slovy o kouzelném koberci a přenesení do pohádkového světa.

Při kreslení obrázku se děti zamýšlely a malovali jak reálné věci, tak se někteří dostali i do světa pohádek. Děti vnímaly koberec jako chůzi v lese, u moře, na louce s kytičkami, v pohádce s mořskou pannou, na Vánoce anebo pohádku s princeznami. Cíle byly děti, děti zvládli vnímavou chůzi s vyjádřením svých pocitů a podařilo se jim také fantazijní myšlení, a to celé popsat před celou třídou.

Fotografie:

Obrázek kouzelného světa 1

Obrázek kouzelného světa 2

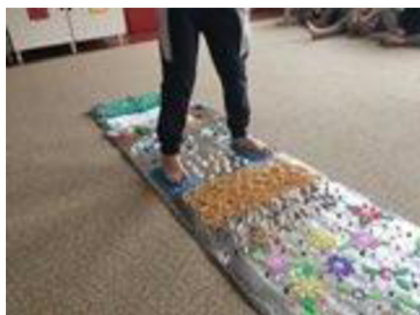

Obrázek kouzelného světa 3

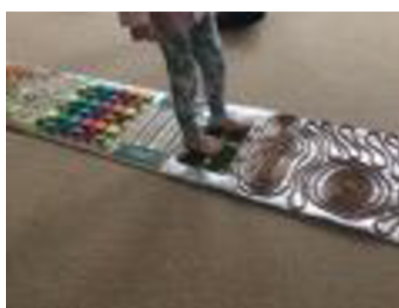

kouzelný koberec 1

kouzelný koberec 2

kouzelný koberec 3

6 Zhodnocení výzkumného šetření

V počátcích společných setkávání byly cíle méně dosažené, než ke konci. Velkou část tohoto tématu autorka přisuzuje adaptační době. Době, kdy si na sebe s dětmi navzájem zvykali a kdy docházelo k navázání vztahů a důvěry. Postupem času verbální projevy dětí výrazně narůstaly. V posledních týdnech plnění aktivit, byli všichni motivováni, chtěli se aktivně zapojovat a vyprávět o svých dílech.

V části autorka přešla k plnění požadavků paní ředitelky. Aktivity byly cílené na učení dovedností slov prosím a děkuji a také na určení osobních hranic a jejich ústní projevení. Právě tato aktivita vzbudila největší ohlas. Zpětná vazba přišla také od rodičů dětí, kteří viděli plakát na dveřích a zajímali se o něj. U dětí byla vytvořena aktivita, které byla, jak skupinová, tak individuální, podařilo se namotivovat jedince i celou třídu k dosažení cílů a správnému užívání slov. Na závěr děti měli oslavu, kterou si sami navrhly.

Výhodou praktické části autorka hodnotí téma, které provázelo všechny metodické listy. Pohádka O Červené Karkulce je známá a děti jí mají rády, v této práci šla krásně použít a namodelovat na umělecké aktivity. Prvky expresivních terapií pomohly k rozvoji komunikačních schopností na těchto rovinách: Dítě a jeho tělo, kde jsme hráli divadlo o Karkulce a na sensorickém chodníku jsme zkoušeli naše vnímání a rozvíjeli svět představivosti. Dítě a ten druhý, jsme použili v aktivitách Karkulčina kouzelná hůlka, Vlku, to mi dělej, to mi nedělej, Ukaž Karkulce kamarády. Dítě a společnost v Karkulčina cesta a kouzelná slovíčka a Barevné setkání s Karkulkou. Dítě a jeho psychika u aktivit Vztekla ježibaba, Když máš radost s Karkulkou.

Na závěr byly děti aktivní, zapojovaly se do úkolu a her pestře verbálně popisovali svá díla. V porovnání se začátky u nich nebyl cítit stud a nejistota.

7 Zodpovězení výzkumných otázek

V této kapitole se autorka pokusí odpovědět na stanovené výzkumné otázky. Autorka bude hodnotit výsledky z přímého pozorování a skupinových rozhovorů. Zhodnotí cíle komunikace, vyjadřování a projevů emocí a fantazie.

1. Výzkumná otázka: Jak jsou děti schopny popsat své vytvořené dílo?

Děti jsou schopné hovořit o popsat svá vytvořená díla, ale může zde být může být více ovlivňujících faktorů, které na děti působí. Děti z mateřské školky mají hojnou zkušenost s výtvarnými technikami a tvořením. Tvoření, které praktikují je dle standartu mateřských školek. V našem pojetí se jednalo spíše o užití prvků uměleckých terapií, kde se nejedná o hodnocení osob, které činnost vytvářejí. Proto se také autorka ze začátku setkala s velkou mírou komentářů „*ale já neumím malovat*“. Z jejího osobního prožitku soudí, že tento pocit dětí se podařilo odstranit při 3-4 hodině setkávání. Děti očekávaly hodnocení a pokud jejich pocit neumím malovat přetrvával, kreativně, ani verbálně se vyjadřovat nechtěly. Proto od druhého setkávání autorka zavedla pravidlo: „*Všechny výtvary jsou krásné a pokud máme pocit, že se nám nedaří obrázky kreslit dle našich představ, nic se neděje, udělejme to nejlépe, jak to jde*“.

Na konci pozorování byly děti velmi otevřené, bohatě používaly slovní zásobu, k popisům děl připojovaly své zážitky a příhody z osobních zkušeností i fiktivních myšlenek. Dokázaly rozvíjet svou představivost, utvářet si své názory a úsudky, ptát se a být zvědavé. Na začátku se tak nejevilo, děti se styděly, v projevu a popisu byly stručné a nemotivované, aktivity zvládaly hravě, ale verbální projev byl nevýrazný. V začátcích také děti neprojevovaly fantazii a svou představivost. V abstraktních věcech nenalézaly smysl a žádné pojetí, což se později změnilo při 4-5 návštěvě. Od poloviny setkávání se projevy osob výrazně změnily, snížila se míra studu a zvýšila otevřenost a komunikativnost. V polovině se nám také změnila třídní paní učitelka a jako záskok byla paní ředitelka, děti pod jejím vedením měly jiné chování, což také ovlivnilo způsob jejich komunikace.

Velkou roli zde má působení a nastavení atmosféry celého výzkumného souboru. Je třeba mít bezpečné a podporující prostředí, kde se děti mohou cítit přijaté. V případě, že jedná o vyhovující podmínky, děti jsou schopné se otevřít a vyjádřit bohatým verbálním popisem co jejich dílo představuje. Do vyhovujících podmínek lze také zahrnout dostatečné informace a objasnění, a to ze strany zadávajícího, který určuje cíle a pomyslné ohraničení práce. Velkou roli zde má také důvěra. Děti jí k autorce získaly přibližně na 3-4 setkáním. Jejich hovornost

a popisnost při aktivitách tak přiměřeně rostla s vyšší návštěvností. Jak již autorka psala na posledních hodinách byly děti zvědavé a popisovaly své díla celými větami, či obsáhlejšími souvětími.

Průcha (2011) ve své knize uvádí fakt, že děti, které vyrůstají pouze v rodinném prostředí mohou být matkami více jazykově a komunikačně stimulovány než děti, které navštěvují mateřské zařízení. K této myšlence pana Průchy autorka přiklání svou malou zkušeností. V zařízení měla tři děti, které byli dlouhodobě nemocné. Do našeho programu se připojili okamžitě, nepotřebovaly adaptační dobu a byly schopné hned reagovat, komunikovat a povídat na tázané otázky hojnou rozvitou slovní zásobou. Samozřejmě v potaz bere osobnost jedince a jeho silné a slabé stránky.

Komunikace dětí je ohraničena jejich vývojem, zkušenostmi, mírou působení a osobnostními rysy. Děti po vhodné době a splnění přirozených potřeb dokážou být sdílné, komunikativní a barvitě popisovat svá díla.

2. Výzkumná otázka: Jakým způsobem jsou děti schopny reflektovat verbální a neverbální projevy svých vrstevníků?

Při zkoumání měla autorka pro děti připravené aktivity, kde bylo možné pozorovat, zda děti reflektují své kamarády a vnímají jejich verbální a neverbální projevy. Aktivity podporovaly vnímání projevů kamarádů a také děti byly vedeny k co největšímu vnímání verbálních a neverbálních projevů. Sama autorka hodnotí, že detailní pozorování neverbálních projevů skupiny dětí při rychlé hře, není jednoduché a vyžaduje hodně pozornosti při zkoumání detailů. Ze svých vypořizovaných závěru, může konstatovat, že děti zvládají vnímat mluvené signály a přirozeně se chovat dle neverbální komunikace. Obtížné pro děti vnímá spíše respektování projevů okolních osob. K nerespektování docházelo, pokud dvě děti jasně řekly nevě, či jinou negaci. Jedinec i nadále pokračoval, a to až doby, než jej zastavila dospělá osoba, kterou poslechl. Pokud se jednalo o aktivity, kde děti měly pozorovat jen neverbální projevy byla jejich neúspěšnost a úspěšnost vyrovnaná. Aktivita na to zaměřená si kladla ve svých pravidlech sledovat a najít osobu, která udává pohyby skupině, a ta je po ní opakuje. I když dle autorčiných pocitů bylo toto napodobování zřejmé a jasně viditelné, osoby, které hledaly, byly v davu ztracené. V další aktivitě děti vyjadřovaly libost a nelibost, a to mňoukáním, nebo bručením. Přestože děti znaly pravidla, nerespektovaly projevy svých kamarádů, až do doby zasáhnutí dospělou osobou. Opět autorka připouští velkou míru osobním zkušenostem, které děti mají. Vliv respektu zde může mít také způsob výchovy a hodnotový systém jedince.

3. Výzkumná otázka: Jakým způsobem vyjadřují děti své emoce a svou fantazii?

Z počátku šetření autorka zjišťovala, že děti projevují své emoce a chování přirozeným způsobem, ale v přichystaných aktivitách tomu tak není. Jedná se přirozený jev, jelikož dle definicí autorů, emoce, které vyvoláme záměrně hranou formou nemají již přirozené vlastnosti a jedinec je nedokáže procítit, jak při reálných situacích. Opět zde měla vliv důvěra a správné nastavení atmosféry. Postupem času děti vyjadřovaly také své emoce, jednalo o ty základní a děti je dokázaly zahrát a předvést.

Fantazie se v začátcích neprojevovala vůbec, děti popisovali reálné věci, a to stručným a rychlým popisem. Byly překvapené, co se po nich žádá. Autorka se domnívá, že děti, třebaže si nereálné věci představovaly, styděly se tyto své dojmy sdělit. Postupem času nastal převrat a největší rozkvět autorka hodnotí v aktivitě O jelenovu tajemství. Tato práce byla rozdělena na dva dny, děti měli více času a energie na závěrečnou komunikační část, což se významně projevilo u vyjadřování fantazijních poznatků. U této práce chtěly povídat všechny děti, každý měl jedinečný příběh, a i když jsme s tematikou snu, tajemství a kouzla pracovali vícekrát u tohoto malování byly děti nejvíce otevřené a komunikativní. Volily rozvitá souvětí, do dějů vkládali osobní zkušenosti a snové představy, to vše za užití expresivních prvků malby a abstraktní koláže. Děti se také dokážou vyjadřovat užitím barev, intenzitou vytvořeného díla a okolnostním chováním. Samostatný popis je doprovodný, i když pro nás také stěžejní. Autorka byla nadšená a expresivní prostředky hodnotí jako vhodné pro vyjadřování emocí a fantazie.

Diskuse

Tato práce je první větší prací autorky. Dodává, že se tím stále učí nové věci. Její práce s názvem „*Umělecké prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku*“ má stanovené tři výzkumné otázky: 1. Jak jsou děti schopny popsat své vytvořené dílo? 2. Jakým způsobem jsou děti schopny reflektovat verbální a neverbální projevy svých vrstevníků? a 3. Jakým způsobem vyjadřují děti své emoce a svou fantazii?

Autorka velmi pozitivně hodnotí obsah a průběh výzkumného šetření, v kterém se doslova našla a moc jí bavilo. Líbila se jí práce s dětmi, jejich nadšení a reakce. Děti aktivity expresivního typu dříve neznaly a autorka usuzuje, že to bylo pro ně příjemné obohacení ročního programu. Nejspíš se jedná o přirozenou věc, jelikož předškolní vzdělávání je primárně zaměřeno na podporu rozvoje osobnosti dítěte a osvojení základních hodnot, pravidel chování a vztahů. Ve výzkumném šetření volila autorka spíše formativní cíle a také plnila zakázku od vedoucí mateřské školky. Metodické listy byly sestavovány postupně dle požadavku a aktuálního dění. Ze začátku děti byly spíše obezřetné a překvapené co se po nich žádá. Postupně se rozmlouvaly a byly více kreativní. Velkým úspěchem vidí v rozvoji kreativity a fantazie, která se autorce ze začátku zdála jakoby „pozastavené“. V posledních aktivitách děti úžasně popisovaly nereálné a fiktivní světy a detailně mluvily o dílech, které vytvořili jejich kamarádi ze třídy, což podpořilo jejich komunikační kompetence, slovní zásobu, jemnou a hrubou motoriku, sluchovou paměť, zrakové vnímání a také souvislé vyjadřování. Řeč je u dětí běžná, odpovídající věku 5 let. Objevují se zde složitější slova, děti užívají skloňování, používají správný slovosled. Některé děti navštěvují logopedickou péči pro nápravu hlásek. Práce nebyla zaměřená logopedicky, tedy neslouží k fixaci, či nápravě řeči. S výsledky cílů je autorka převážně spokojená, jelikož zaznamenala postupné posuny v projevech, chování a komunikaci dětí. Svým projevem byla k dětem otevřená, přirozeně milá, usměvavá, užívala komunikaci „z očí do očí“ a tím se snažila podpořit celý proces.

Práce má své limity, není zcela dokonalá a mohou se v ní objevit gramatické chyby. Limitující ve výzkumném šetření byla stále se měnící skupina dětí, v případě, že by se jednalo o stejné osoby, mohl by být výsledek lépe pozorovatelný.

Výzkumy spojené s expresivními terapiemi se již realizovaly v mnohých bakalářských a diplomových pracích. Ve srovnání s touto prací se jiní autoři zabývají užití expresivních terapií v například v logopedických třídách, či s dospělými osobami. Jejich výsledky pojednávají o zlepšení rodinných vztahů, verbálního projevu a komunikaci ve skupině. V této

práci by autorka hodnotila pozitivně spojení uměleckých prostředků s pohádkou O Červené Karkulce. Jedná se o ideální tematiku pro děti v předškolním věku a mateřské školky. Z toho důvodu, bych tuto práci doporučila do pedagogických zařízení, jako podpůrnou metodiku, nebo rodičům dětí ve věku 4-6 let.

Závěr

Bakalářská práce jejíž název je „*Umělecké prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku*“ je zaměřena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se zaměřuje na vymezení pojmů užitých v praktické části, a to z použité literatury. Autorka prezentuje pohled na expresivní terapie, a to arteterapii, dramaterapii a tanečně-pohybovou terapii. Dále autorka popisuje předškolní období, psychologický pohled autorů a podporu dětí v tomto věku. Věnuje se také popisu komunikace, její formě verbální a neverbální a zaměření na komunikaci v předškolním věku.

Výzkumné šetření autorka absolvovala v mateřské škole, kterou navštěvovala v předem domluvený čas. Autorka vytvořila metodické listy, které jsou zaměřené uměleckým a dramatickým směrem, tímto způsobem se snaží podpořit komunikační kompetence u dětí v předškolním věku. Autorčin záměr byl navrhnout metodiku odpovídající věku dětí, aby byla nejvíce vhodná pro jejich rozvoj. Navrhnuté aktivity byly všechny provedeny dle plánů autorky a ta je hodnotí velmi pozitivně. Realizace proběhla v pořádku dle domluvených dohod, a to ve vhodných prostorách ve vymezeném čase, kde měla autorka zcela volnou ruku a téměř neomezené možnosti. V procesu tvorby autorka plnila požadavky ze strany vedení mateřské školky a aktivity volila dle aktuálních vyzorovaných potřeb dětí. V potaz bere důležitý faktor a to, že každý jedinec je individuální a jeho komunikaci lze ovlivnit mnoha faktory, jako jsou osobní rozpoložení, spánek, zkušenosti, sympatie, antipatie a jiné.

Prostřednictvím práce si autorka vyzkoušela užívat prostředky expresivních terapií v práci s dětmi. Práce s dětmi byla pro ni vždy lákavou. Měla možnost vyzkoušet si jí v různých zařízeních, ale v mateřské školce byla poprvé. Jednalo o práci s dětmi předškolního věku, které se chystají usednout do lavic prvních tříd. Byla velmi mile překvapena, jak na ní tato práce působila zábavně a děti byly vděčné, za nové zážitky. K expresivním terapiím má autorka vřelý pozitivní vztah a vždy jí lákalo je poznat hlouběji a detailněji. Je to také jeden z důvodů, proč se přihlásila na speciální pedagogiku, aby v budoucnu mohla absolvovat kurzy arteterapie a spojit tuto znalost s prací s dětmi. Komunikace je důležitá ve všech profesích a celém životě a její rozvoj je velmi důležitý také u dětí předškolního věku. V budoucnu bych se autorka chtěla uplatnit v zařízeních, které umožňují práci s dětmi, ať už se jedná o rané péče, speciální či běžné mateřské školky, nebo rodinná a mateřská centra

Některé pomůcky a materiály autorce zapůjčila mateřská školka a jiné si obstarala sama, dle potřeb a plánu aktivit. Svou realizaci a metodiku hodnotí, jako povedenou a doporučila by jí pro inspiraci k praktickým účelům.

Anotace

Jméno a příjmení:	Klára Bednařiková
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických věd
Vedoucí práce:	Mgr. Kristýna Pryč Krahulcová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Expresivní prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku
Název práce v angličtině:	Expressive means for the development of communications in preschool children
Zvolený typ práce:	Kreativní
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá rozvojem komunikace u dětí v předškolním věku, a to za pomoci expresivních prostředků. Práce ve své praktické části navrhuje a zpracovává metodické listy s tematikou pohádky O Červené Karkulce. Metodické listy jsou vytvořeny za pomoci prvků arteterapie, dramaterapie a tanečně-pohybové terapie a vedou k podpoře komunikace u dětí. Podpora komunikace dětí přispívá k rozvoji vyjadřovacích schopností, verbálního a neverbálního projevu, nabytí nových zkušeností, slovní zásoby a rozvinutí fantazie a představivosti. Dále praktická část obsahuje metodologii, cíle a výzkumné otázky. V teoretické části práce autorka vymezuje pojmy spojené s praktickou částí, jako je komunikace, komunikační kompetence u dětí, období předškolního věku a popisu expresivních terapií. Závěrem této práce odpovídá na výzkumné otázky a vyhodnocuje tuto práci.
Klíčová slova:	Expresivní terapie, arteterapie, dramaterapie, komunikace, předškolní věk, děti

Anotace práce v angličtině:	The bachelor's thesis deals with the development of communication in preschool children, using expressive means. In a practical part, the work designs and processes methodological sheets with the theme of the fairy the Little Red Riding Hood. The methodological sheets are created using elements of arttherapy, drama therapy and dance-movement therapy and lead to the promotion of communication in children. Encouraging children to communicate contributes to the development of expressive skills, verbal and non-verbal expression, the acquisition of new experiences, vocabulary and the development of fantasy and imagination. The practical part also contains the methodology, objectives and research questions. In the theoretical part of the thesis, the author defines concepts associated with the practical part, such as communication, communication competence in children, the period of preschool age and the description of expressive therapies. At the end of this work, it answers research questions and evaluates this work
Klíčová slova v angličtině:	Expressive therapy, art therapy, drama therapy, dance-movement therapy, communications, pre-school age, children
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 – informovaný souhlas Příloha 2 – obrázky z výzkumu
Rozsah práce:	71 s. (bez příloh)
Jazyk práce:	Český jazyk

Referenční seznam

Seznam použitých knižních zdrojů

BAUDISOVÁ, Anna. *Hry a cvičení pro dramatickou výchovu v mateřské a základní škole*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. Brno: Books print, 2007. ISBN 978-80-210-4454-8.

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4454-8.

CASSEYOVÁ, Caroline a DALLEYOVÁ, Tessa. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-065-0.

DEMLOVÁ, Emilie; HRDLIČKA, Milan; LEPILOVÁ, Květuše a VAVŘEČKA, Mojmír. *K verbální a neverbální komunikaci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2004. ISBN 80-7042-662-4.

FERJENČÍK, Jan. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

FRIEDLOVÁ, Martina a LEČBYCH, Martin. *Expresivní terapie jako podpora kvality života u různých klientských skupin*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4599-1.

GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HRUBÍN, František. *ŠPALÍČEK veršů a pohádek*. 7. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01654-4.

HUTYROVÁ, Miluše. *Komunikace a vztah jako základ poradenské praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3639-7.

CHRÁSKA, Miroslav. *METODY PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU*. 2. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-9225-0.

JANOUSĚK, Jaromír. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1594-0.

JEBAVÁ, Jana. *Úvod do arteterapie*. Praha: Univerzita Karlova, 1997. ISBN 80-7184-394-6.

KAPOUNKOVÁ, Kristýna. *Barevný rok*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-3226-3.

KOTOVÁ, Marcela. *POZORNĚ POSLOUCHEJ A HRAJ SI*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-3047-4.

KOTOVÁ, Marcela. *Rozhýbej svůj jazýček*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-247-1955-9.

KOTOVÁ, Marcela. *Rozhýbej svůj jazýček-nové hry*. Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-4552-2.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 4. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-1284-0.

MÜLLER, Oldřich a, a kol. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4172-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *EMOCE*. Praha: Stanislav Juháňák- Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-614-2.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Nakladatelství Academy, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

NOVOTNÝ, Michael. *Lekce dramatické výchovy pro děti předškolního věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021. ISBN 978-80-244-5964-6.

OPRAVILOVÁ, Eva. *PŘEDŠKOLNÍ PEDAGOGIKA*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.

PIRODDI, Chiarra. *Dětské emoce*. Praha: TYPOSTUDIO, 2021. ISBN 978-80-242-7236-8.

PRŮCHA, Jan a KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Předškolní pedagogika*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3181-0.

PRŮCHA, Jan. *Předškolní dítě a svět vzdělávání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-323-5.

SLAVÍK, Jan; SLAVÍKOVÁ, Vladimíra a ELIÁŠOVÁ, Sylva. *Dívej se, tvoř a povídej*. 3. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1557-8.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra; HAZUKOVÁ, Helena a SLAVÍK, Jan. *Výtvarné čarování*. 2. Praha: Albra, spol, 2010. ISBN 978-80-7361-079-1.

SVOBODOVÁ, Eva; HOVJACKÁ, Miroslava; KUBECOVÁ, Markéta a KUKAČKOVÁ, Michaela. *Rozvíjíme city, vůli, sebepojetí a komunikaci dítěte*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2015. ISBN 978-80-7496-189-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE Dětství a dospívání*. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-381-1.

Seznam použitých internetových zdrojů

EKMAN, Paul. *Odhalené emoce*. Online. Praha: Jan Melvil Publishing, 2015. ISBN 978-80-87270-80-6. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/odhalene-emoce-1800228/>. [cit. 2024-04-17].

HANIČINCOVÁ, Andrea. *Arteterapie jako cesta k rozvoji komunikačních dovedností*. Vedoucí Jurtíková, Michaela. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, 2012. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/20286>.

HONZÁK, Radkin. *Emoce od A do P*. Online. Praha: Galén, 2020. ISBN 978-80-7492-517-7. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/emoce-1794708/>. [cit. 2024-04-13].

PALEČKOVÁ, Kristýna. *Využití výtvarných a dramatických technik k rozvoji komunikace na ZŠ logopedické*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023.

Seznam příloh

Příloha 1.: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Příloha 2.: Obrázky z výzkumu

Přílohy

Příloha 1.:

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Název práce: Umělecké prostředky pro rozvoj komunikace dětí v předškolním věku

Období realizace: Listopad–Březen

Jméno řešitele projektu: Bednaříková Klára

Prohlašuji, že souhlasím s účastí mé dcery/ mého syna .....

na výše uvedeném projektu. Řešitelka mne informovala a seznámila s postupy a cíli práce.

Souhlasím s tím, že veškeré informace budou zpracovány anonymně a použity pouze pro účely praktické části této bakalářské práce. Výsledek projektu bude anonymně publikován.

Jméno, příjmení účastníka projektu, zákonného zástupce a jeho podpis

.....

V..... dne: .....

Příloha 2.: Obrázky z výzkumu

